Hon. Redact...
de la Revue arménienne HANT
au Couvent des R.R. P.P. Méchith
à VIENNE
VII Mechitheristen...

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ՏԱՄՈՒԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ եւ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՁԴՐԴ ՏԱՐՒՆ

1894

ԹԻՒ 2 ՓԵՏՐՎԱՐ 1

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՉՄԻՒՐՆԻԱ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Երես	
Մեր Աղջկունք	33	ԽՄԲ.
Վայրի Վարդը	39	Ա. ՇԱՔԼԵԱՆ
Մեր Գրագետները	43	Վ.
Ինքն Իր՝	46	Մ. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ
Իմ Մանկական Յիշատակներս	47	Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ
Ի Սգալի Մահ Տիկին Մարիամ Մ. Թեւեանի	53	ԽՄԲ. Ա. ԻՐՄԱ
Մաղնիսային Նամակ	59	ԵՐԿԱՆԵԱՆ
Լրաբեր	58	ԽՄԲ.
Նոր – Դար	61	»
Այլ եւ Այլք	61	Վ. Մ.
Լրաքաղ	63	Շ.

ԱԶԴ

Լ… աւառական այն բաժա… Նորդ… ւմարդ. տարուան (1893) բա… սրած՝ կ'հրաւիրուին ի… րենց … ունել խմբագրութեանս մինչև 1894 փետրվար 28 ին: Այս պայմանաժամէն ետք՝ խմբագրութիւնս պիտի պարտաւորի դադրեցնել թերթերու առաքումն եթէ իր հրաւէրն անլսելի ճնայ:

Ս. ՍԻՎՐԻՍԱՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԷՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԿԶԲ ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սոյն հաստատութիւնը՝ ուր կը ծախուին զանազան բամպակեղէն, բրդեղէն, մետաքսեղէն նիւթեր, վաղուց կը վայելէ ոչ միայն իշմիրի ամեն հասարակութեանց համարումն, այլ և իր բոլոր գաւառային յաճախորդներուն վստահութիւնը որ արդէն քալ գնահատած են իր ապրանաց ընտրութեան, տոկունութեան, լաւութեան, չափերու ճշտութեան և դիներու անհամեմատ չափաւորութեան ղգալի առաւելութիւններն, այնպէս որ միշտ գոհ մնացած և սոյն վաճառատունը պատուած են իրենց յանձնարարութեամբ։ Ինչպէս յարդ նոյնպէս և այսուհետև Սիվրիսարեան վաճառատունն պարտաւոր է միևնոյն դիւրութիւններն ընծայել տեղւոյս յաճախորդներուն, և յատկապէս գաւառացոց ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ վերոյիշեալ առաւելութեանց վրայ։ Պարտին վստահ լինիլ թէ իրենց յանձնարարութիւններն գրով կամ գործակատարներու միջնորդութեամբ, ամենայն ճշտութեամբ ու փութով պիտի կատարուին։ Ընտարակոյս գաւառացի և տեղացի նոր յաճախորդներ պիտի փութան, անձամբ դիմելով վարձել, ապրանաց գերազանցութիւն, Սիվրիսարեան ընդարձակ մթերանոցներու մէջ՝ որ կը գտնուին՝

Ամէ – Եօրէնէ կոշտակի փողոցին տեղ վերէ կառք ուղին։

Անոնք որ կ'փափաքին իրենց երկերն թերթիս մէջ ծանուցուած տեսնել, կ'խնդրուին որ երկերու օրինակ խմբագրութեանս հասցնեն։

ԼԱ ՖՐԱՆՔՖՕՐԹՈՒԱԶ

(LA FRANCFORTOISE)

ՄՈՎԱՑԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆԿՖՈՐԹԻ

Դրամագլուխ ֆր. **6,250,000** Պահեստի դրամ **1,270,312** ֆր.

Ընկերութիւնս կ'ապահովագրէ չոգենաւով ուղարկելի ամեն ապրանք ինչպէս և դրամածրար ևայլն դիւրամատչելի պայմաններով։

Գնոց և այլ ամեն տեղեկութեանց համար կը հրաւիրուին դիմել առ ընդհանուր գործակալն Զմիւռնիոյ և շրջակայից. Վէրդան Թերզեանէ,

ՅԱԿՈԲ Դ. ՎԷՄԵԱՆ

ԱՆՁՊԵ

Քաղաքիս Հայ Ընթերցատան **25** ամեայ յոբելեանի հանդեսն պիտի կատարուի յառաջիկայ Փետրվարի 6/18 ին Ս. Հռիփսիմեան վարժարանի մէջ՝ Նախագահութեամբ վիճակիս Առաջնորդ Գեր. Տ. Ներսես Ծ. Վ. Արսլանեանի։

Հեռագիրք նամակք, եւ նուէրք ուղղելի են հետեւեալ հասցէին,

Հայ Ընթերցարան. — Զմիւռնիա

Cabinet de Lecture Arménien. — Smyrne.

ՏՆՕՐԷՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՀԱՅ ԸՆԹԵՐՑԱՏԱՆ

— Բարև, բարեկամ, ո՞ւր բարի։

— Ոչ, վրայիս ձեռք մը հագուստ չինել տալու։ Այս լինչ բան է, եղբայր, ո՛չ մէկ դերձակէ գոհ կրնամ մնալ։ Ամառ ձմեռ դերձակ կը փոխեմ։

— Քեզ մէկը յանձնարարեմ, այս անգամ հոն գնա և պիտի տեսնես թէ որքան գոհ պիտի մնաս։ Շատ դնահատելի յատկութիւններ ունի, գործի մաքրութիւն, գիներու ճշմարիտ ժուռութիւն և արագ պատրաստութիւն։ Գնա՛

ՊՕՂՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻՆ

37 Օսման Զադե խան, վերի յարկ, 37 Բեշիքթաշլըըր Պուլ

ԿԻՆՆ ԻՐԵՆ ԱՄՈՒՍԻՆ· — Բրօֆ· Հէռման Գլինքէի· Թարգ· Մ· Կ· Նագիվեան· Կ· Պոլիս տպագր· Յ· Մատթէոսեան— Գին՝ 12 1/2 դրշ·

ԲԺԻՇԿ ՏՕԲՐ· ՍԷՐՎԻՋԸՆ ԷՖԷնտի· գրեց Տոքթ· Վ.Ա.ՀՐԱՄ Յ· ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ ի բժշկական Համալսարանէն փարիզու· Վիէննա Մխիթարեան Տպարան· 1893· Գին ֆր· 1· 50·

ՆՈՐ ԸՆԹԱՑՔ ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ յօրինեց ԵՆՈՎՔ ԹԻՅԵԱՆ· ա տարի· Կ· Պոլիս· Տպագր· Նշան Կ· Պերպէրեան· 1892· Գին 5 դրշ·

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ պատկերազարդ· յօրինեց Գ· Ա· ՄԱԼԱԹԵԱՆ· Կ· Պոլիս· Տպագր· Նշան Կ· Պերպէրեան 1893· Գին դրշ· 4·

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1894

Տարուան

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ

ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Կ. Պոլիս Էօթէ Ջապթիէ Ճադդեսի Թիւ 61

Այս գրքոյկի ու հետաքրքրաշարժ հատորն ունենալ փափաքողը կրնան դիմել Մամուրեան Տպարանն և Պ. Կարապետ Գու յումճեանի խանութին։

ԳԻՆ 6 *ղրուշ արծաթ*

ԲԱՌԱՐԱՆ ԱՆԳԼԻԵՐԷՆԷ Ի ՀԱՅ Վ. Յ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, *յօրինեց հետևողութեամբ, Ո-եդոբէ և Ո-ուբէ հայկապ բառագրքոց, առաւել քան 45,000 բառ, ոճ և այլն։*

Անգլերէնի ի հայ-աշխարհիկ բառգրքի մը անհրաժեշտ պէտքը ի վաղուց զգալի եղած էր. սոյն պէտքը լիովին գոհացուցած է Անաթոլիա գոլէճի ուսուցիչներէն Վ. Յ. Յակոբեան էֆէնտի պատրաստելով իր երկու պաշտօնակցաց աջակցութեամբ։

Բայց ի սովորական բառերէ և ոճերէ կը պարունակէ նաև «գիտութեանց, արուեստից և դեղեցիկ գրականութեանց» վերաբերեալ բոլոր բարբերն և ոճերն, պարզուած իրենց ճիշտ հայերէն համանշանակներով, հետևողութեամբ Քաջունիի, Ալգերեանի, Նորայրի, Կայլուեանի և Նուպարեանի Գաղ. Հայ. Անգլ. և Գերմաներէն բառագրոց և գիտական-արուեստական նորագոյն գործոց մանրակրկիտ բաղդատութեամբ, ի հարկին նաև տառճկերէնով։

Սոյն բառգրքին կցուած է նաև. 1. Անգլիերէնի մէջ գործածական դարձած լատիներէն, դասիերէն, իտալերէն և այլն ոճեր։ 2. Յատուկ անուանց ցանկ մը՝ հնչումներով. 3. Տարրական քերականութիւն մը Անգլի-

ԿԻՍԱՄՄՍԵԱՅ

ԽԴ. ՏԱՐԻ

ԹԻՒ 2 — 1 ՓԵՏՐՎԱՐ 1894

ՄԵՐ ԱՂՋԿՈՒՆՔ

Մինչդեռ լուսաւոր երկիրներու մէջ կանանց ազատութեան պայքարն անդադար կ'շարունակուի և այդ ազատութեան ախոյեանները՝ թէ իգական և թէ արական սեռէ՝ թեր ու դէմ կ'լսուին ու կ'դրուին, հայ տանտէրներ կ'հաճոյնեն իրարու — «ինչ պիտի ընենք մեր աղջկունքը տուները կ'մնան և հարցնող վնասուղ չկայ։» Եւ հայ տանտէրն բնաւ մտքէ չանցներ որ այդ հարցումն անուղղակի յարաբերութիւն ունի կանանց ազատագրութեան խնդրոյն հետ, խնդիր՝ որ ընկերական այնքան հրատապ կերպարան մը չպիտի առնուր, այնքան անուանի դրօշներու դրիչը չպիտի շարժէր, այնքան հոգեկան և բնաւսօսական նոր հարցեր յուզելով՝ մէկ կողմէ կնկան ֆի-

դիքական և մտային ընդունակութիւնը հաւասար մարդոյն չպիտի հաչակուէր, և միւս կողմէ՝ իւր ընտանեկան շրջանին համար առեղծուած արարած՝ ամեն առնական դործերու անատակ չպիտի դատապարտուէր, եթէ աղջիկն իր բնական պաշտպանն, իր ամուսինն ի բնէ սահմանուած ժամանակին գանելու բաղդն ունենար։ Լուսաւորութիւնը զանազան պարագայից միանալով հետզհետէ հեռացուց մարդս իր ընարելիք կենակիցէն, ամուսնական կենաց թշուառութիւններ և երիտասարդական կրից յադուրդ տալու դիւրութիւնները, ինչպէս նաև պերճասիրութեան և խնայողութեան նկատմունք և ազատ կենցաղավարութեան հաճոյքն, թողլն կինն միայնակ ու թշուառ՝ զուրկ ընտանեկան անուշութիւններէ, և մղում տուին իր մարքին, ի շնորհս նորագոյն դաստիարակութեան ու դիտութեան, այնպէս որ մինչ թերուսն ու ընկեցիկն՝ իր ձեռաց աշխատութեան կամ մտքութեան մէջ սիրուանք և ապրուստ հոգալու միջոց մը կ'փնտռէր, խոհեմը, բանիբունն՝ կանոյի արժանապատուութեան առթոյ զբօսասիրութեան և անզգուշութեան կողմէ որուած հարուածին չկրնալով հանդուրժել՝ օր մ'ելաւ ըսաւ.— Ես ալ մարդ եմ, այլ եղ տղոց, ինչ միջոց. ունիմ խելք, ունիմ սիրտ, ալ ոչ ընտանիք. ուստի կարող եմ մրցիլ կենաց առպարիզին մէջ ոտք տղոց չափ և անկախ դիրք մը բռնել։»

Եւ ահա նոր էմանսիփ մը, մարդուն ամեն դործունէութեան ճիւղերու մէջ արշաւելու իրաւանց հանդէպ կամ ընդդէմ երևան ելաւ։ Այս իրաւունքն է կանանց աղատագրութեան իրաւունքն։ Եւ այս իրաւունք՝ իրօք՝ ոչ հաւասարութեան, ոչ բարոյական համերաշխութեան սկզբունքէ կ'առնու իր ծագումն. սկզբունք՝ զոր կինն բարեկիրթ աղգերու մէջ քիչ շատ վայելած է, այլ գըլխաւորապէս լրումն, թշուառութենէ, անհանդուրժելի նիւթական վիճակէ մ'ուր նոր մարդս նետուց կինն՝ իրեւ իր կրից նչաւակ, միշտ ներքաղելով անոր բարերար ներդործութիւնն, և ընտանեկան յարկին մէջ բերաւ չփո-

թուրքիաններ՝ վայրենի ցեղերու անդամ անյայտ հիներն՝ նոյն իսկ լուսամիտ ազգեր՝ Յունաց և Հռոմէացւոց պէս, կինն էապէս ընտանեկան յարկին դժխոյն նկատելով՝ վէճի նիւթ չեն ըրած այն իրաւունքն որ այնքան կ'տագնապէ ընտանեկան սիրոյ, միութեան և երջանկութեան նախանձախնդիր հոգիներ։ Եթէ արեւելեան ազգեր, եթէ մեր դատաստի եղբայրներ հետի են կանայն աղատագրական դաղափարներէն, եթէ աղջիկն կ'դանէ իր խօսնայրն, եթէ մայրն արդէն՝ հին դրութեամբ, ընտրած է իր հարսնյուն, եթէ պատանին դլխիկոր կ'հնազանդի ընդունիլ իր ծնողաց ընտրելին, եթէ, ի մի բան, նահապետական պարզութիւն մը կ'տիրէ կիսակիրթ ժողովրդոց ընտանեկան չրջանին մէջ՝ ուր կնկան աղատագրութեան խօսքն թերևս սատանի թելադրութիւն համարուի, այնպէս չէ եւրոպական քաղաքակրթութեան հետամուտ ժողովուրդներու մէջ՝ ինչպէս մեր կողմի հայ ժողովուրդն՝ ուր հայր և մայր վշտագին կ'հառաչեն.— ի՞նչ պիտի ընենք մեր աղջկունքը՝ այսպէս ամուրի և անճարակ։

Է՞հ, երանելի՛ հայր ու մայր, ինչպէս փոխդրօխ՝ մեր նրբամիտ աչխատակիցն, նախորդ թերթին մէջ՝ իրաւամբ կ'բացատանչէր — ձեր ընելիքն է չատ պարզ — ասպարէզի մը, պաշտօնի մը, դործի մը համար պատրաստել ձեր դուստրը, մինչև ցնոր անօրէնութիւն, քանի որ ոչ դեղ, ոչ չնորհ, ոչ խելք, ոչ ուսմունք, ոչ անաչառութիւն կ'զօրեն դրաւել մեր պատանիներու կամ լաւ ևս ըսել՝ դառամ ազգ ուչն ու սիրան, քանի որ իրենց փառասիրածն է ոսկի և միայն ոսկի, վառասիրութիւն՝ որ չարժառիթն է՝ առ հասարակ՝ անճարակութիւն, ծուլութիւն։

* * *

Եւ ի՞նչ դործի կրնան յարմարիլ, ինչ ասպարէզի մէջ հնարին է նետել մեր աղջկունքը։ Ա.հա խնդիր մ'որ՝ ըստ միջավայրի՝ տարբեր տեսակէտով միայն կրնայ լուծուիլ։

Եւրոպայի և ամերիկայի օրիորդները արդէն մասամբ կ՚մասնակցին հանրային գործունէութեան, արդէն քայլ առ քայլ կ՚արշաւեն ոչ միայն դիւանաթեանց սահմաններ-ը, գեղարուեստիկ և դպրութեանց ասպարէզները մրցակից կանգնելու մարդուն՝ միշտ յուզմամբ և վհեհ-րոտութեամբ, այլ և առևտրական, պաշտօնական, կրթա-կան և քաղաքային գործերու մէջ բաւական կարևոր դերեր կատարելէն զատ՝ քաղաքական իրաւանց ևս տի-րանալու վճռած կ՚երևնակեն և զանազան քաղաքա-պետական, գաւառային և ուսումնական խորհուրդնե-րու մէջ մեծ կշիռ կ՚ստանան։ Իսկ այն թղուառներու դռներն որ դործատուններ, բոլեր, արհեստանոցներ կ՚յաճախեն անթիւ և անհամար են։

Եւ մեր այսպիսի ասպարէզներ բաց են հայ աղջիկ-ներու համար, որոց թիւն՝ ի շնորհս անամուսնութեան, օր ըստ օրէ կ՚աւելնայ թէ յիմիր և թէ Մայրաքաղաքն՝ որու հայ թերթերն այնքան դառնութեամբ կ՚գանգա-տէին արդեօք իրաց այս տխուր վիճակէն, և զանա-զան պատճառներ մէջ կ՚բերէին։ Ըստ մեզ՝ հայ աղջկան գործունէութեան սահմանը նեղ է, եթէ երբէք գործե-լու քան յուսալու սովորութեան վարժեցնելու հակամէտ դառնուի։ Եթէ այդ սահմանն ընդարձակեր անդամ, եթէ դործատուններ, արհեստանոցներ չառնային անդամ մեր կողմերն՝ այդ աշխատութեան և ապրուստի միջոցները դլխովին անյարմար պիտի հռչակեինք հայ չքաւոր աղ-ջիկներու համար, վասն զի ոչ միայն մեր բարքն ու կեն-ցաղավարութեան պայմաններն դլխովին կ՚տարբերին եւրոպականէն, այլ և այդպիսի աշխատութեան կայան-ներ՝ ուր այր ու կին անդադար իրարու կ՚չխուին, չեն կա-րող անվթար պահել այն համեստութեան և պարզու-թեան զդայմունքն որ չքաւոր այլ պատուաւոր ընտան-եաց միակ դանձերն են։ Ուրեմն ինչ գործի կրնայ պա-տրաստել հայ օրիորդ մը որ ապրուստի կարօտ է. անչուշտ, ոչ դրադիր, ոչ տոմարակալ, ոչ արուեստագէտ կրնայ լինել, սակայն մը կ՚արդիլէ դինք ձեռագործական, ման-

կավարժական, ձեւագիտական, երաժշտական ասպարէզներու համար պատրաստուիլ՝ և իր վարժ ասեղին, հմուտ դիմուն, ճարտար մատերուն չնորհիւ պատուաբեր և շահաբեր կեանք մը վարել։ Ապրիլէն դիտեցինք չատ օրիորդները ու կիները՝ որ իրենց սեւ բաղդին բերմամբ՝ անուք — անօդնական մնալով՝ ընտանեկան պիտոյից հոգն ստանձնած՝ օրն ի բուն և ստէպ գիշերներն աչքի լոյս կ'թափեն և զանազան ձեռական աշխատութեամբ և դասախօսութեամբ կ'պարապին։ Գոյելի են արդարև այսպիսիները որ՝ կերպով մը՝ կ'լուծեն մեր անձուկ վիճակներին մէջ, հնային ազատութեան խնդիրն և եթէ չեն երազեր բժիշկ, իրաւագէտ, մատենագիր, նաւապետ և դիւանագէտ լինելու, գէթ չեն ևս գիջանիր սկզբ ակնարկներ, ողջմտութեան վիշրանքը մուրալու և դաս մ'անտարբեր, ինքնամոլ և բաղդախնդիր պատանիներու առջև խաղալիկ ու նշաւակ լինելու։

* * *

Ցաւալի է միայն որ աշխատասիրութեան այդ եռանդէն որով ոմանք չահ, կորով, ախորժանք և մինչև անդամ չնորհ կ'դանեն, տակաւին ծաւալած չէ ուր որ հարկ է, այսինքն չքաւոր ընտանեաց մէջ, և դեռևս կան մեր մէջ տուներ որ, թէև կարօտ, կ'նկրտին երևիլ դրսէն հինչ որ չեն իրօք, որ ունևորի հովեր կ'առնուն և կապկային պճնասիրութեամբ մոլորած՝ կ'չանան իրենց դուռը մեծ մեծ բանալ, որպես զի բաղդ չինեն և իրենց աղջիկներուն համար հետամուտներ որսան։ Այսպիսիները ձեռական, ուսումնական և այլ չահաւէտ զբաղմունք նուաստ բաներ կ'անուանեն, և լաւ ևս կ'համարին դատարկութեան ու ծուլութեան մէջ անցնել անդին ժամանակ մը քան թէ գործունէութեան մէջ ապրուստ, պատիւ և ապագայ վինաւել։ Եւ սակայն պարտ է խոստովանիլ որ ոչ այնքան աղջկունք որքան մայրերն են մեղաւորներն՝ փորձով գիտենք որ մի չատ մայրեր ոչ մի-

այն մայրական անմիտ սիրոյ և փափկակեցութեան կ'ըսհեն իրենց զաւակներն, այլ և ամենք մերժած են և դեռ կ'մերժեն որ մանկավարժական ճշդիլը մշակեն և օրին մէկն վարժուհիներ լինին։ Գաղթիս պատ. Հոգ. ընկերութիւնն՝ որու նպատակն էր երբեմն վարժուհիներ պատրաստել, քանիցս փորձ փորձած է խուսափ մ'ընդունակ և ուշիմ ընթացուարտ Հռոմփսիմեան սանուհիներ ընտրել և անոնց առնն դրական և նիւթական պիտոյքը հոգալու որամադրութեամբ՝ մի քանի տարի դասախօսական պաշտօնին մէջ վարժել տալ։ Բայց իր չանքն մասամբ միայն արդիւնք առած երեւած է, ի հնորհս ծնողաց անհիմն նկատումներու։ Ուստի դի նախ այնպէս կ'կարծեն թէ օրիորդներու համար դասախօսութիւնը նուաստ ու անարժան պաշտօն մ'է, և թէ երկրորդ՝ իրենց աղջիկներն ժամանակէն առաջ կարդալը այնպիսի անզուսպ և ոտեպ ծաղրաշարժ եռանդով մը բորբոքած կ'երեւին, որ կ'երեւակայեն թէ վարժուհի լինելով իրենց անունը կ'կորչի և բաղդը կ'կապուի։ Ուստի և կարօտ աղջկունք՝ իրենց ակռայէն կարելով՝ զարդասիրութեան՝ հեռանալ և ուսնայասիրութեան անձնատուր կ'լինին՝ կարծելով թէ՝ ըստ մայրական յորդորներու, իրենց կենաց միակ նպատակը պարտի լինիլ նշանած մը վնտռել գտնել։ Եւ ըստ մեղ՝ եթէ կայ նուաստութիւն մը՝ այս վնտռտուքն է, այս անչէջ մարմանդն է, որով ոտեպ ոչ միայն մայրեր այլ և պարկեշտ և սիրուն օրիորդներ անծանօթ անձերու, օտար բաղդախնդիրներու յարելով՝ թշուառութեան, ընտանեկան դժոխութեան և բաժանման կ'մատնուին։

Ընչուշտ ամուսնութիւններն օրէ օր կ'նուազին, հայ տարրն քաղքիս մէջ դրեթէ քսան տարիէ ի վեր մի և նոյն թուական վիճակին անփոփոխ կ'պահէ, և այս ևս նորեկ հայ գաղթականներու ընորհիւ, անշուշտ չարիք մ'է այս՝ որու պատճառները պարտ է վերադրել ժամանակիս սկէպտիկեան ոգւոյն, դրօսասէր բարուց և մոլութեանց, անտեսական ու չահագիտական նկատումներու, անշուշտ անընդունելի չարիք մ'է և մեր հնամի սովորութեանց

ներհակ՝ բազմաթիւ օրիորդներու ամուրիական դրու-
թիւնն, սակայն չբերաց մեծադոյն կարդէն են աղջկանց
անդորձութիւնն, անճարակութիւնն, նանրասիրութիւնն,
այրորսութիւնն։

ՎԱՅՐԻ ՎԱՐԴԸ

Տասնը վեց տարեկան, խարտիչագեղ, ու վարդ այտերով Գլէտ սիրուն է նորածին դարնան մը պէս։ Արմաւկը կը դնէ ցած պատուհանին կղմինդրէ տան որ կ'առանձնանայ ջրին եզրը մեծ կակաչներու, որք լի են թռչուններով ու արևով, օրօրուն կանաչութեանց մէջ։ Ձմարիր, չերազեր, աչքով չհետևիր ծիծեռնակին որ կը թռչի, կը դառնայ ու կ'անհետի, չունկնդրեր սահուն փախուստը դեռատիին։ Հոն է, առանց գիտնալու թէ ինչու, տարտամօրէն երջանիկ, ժպտուն անգիտակցութեան մը մէջ։ Դաշտանկարին մէջ, պատուհանին առջև, կը կտաւրէ ինք անզգայապէս ընորհ մը, հրապոյր մը, շող մը աւելի ըլլալու պաշտօնը, կ'անգիտէ որ պաշտելի է ինք և պիտանի հեշտաւէտ ամրողջութեանն դարնանային առաւօտուն, ինչպէս վարդը կ'անգիտէ իր վիթխլը, ինչպէս գնփիւռը կ'անգիտէ երգելը։ բնութեան այս անկեան մէջ վոր կը կազմէ անծանօթ արուեստագէտը, որ կը շաղկապէ արյալոյսներուն ու վերջալոյսներուն տեսիլները, կ'անթրոջացնէ ան, մէկը իրեն խորհուրդ ու իմաց չտուած, իրաց խորհրդաւոր դեղեցկութիւնը։

Յանկարծ՝ մինչդեռ քիչ մը հակած կը կենայ պատուհանին, հովը իր մազերէն կառնէ վարդ մասուր մը որուն ժպտուկն մը կպպուած է։ հովը կառնէ կ'տանի ծաղիկը, կը ձգէ զայն դետին մէջ և կը լանդայ, հեռուն, իր չարութեան վրայ։ Մասուրը, ժպտուկին հետ, որ նուրբ հեշտ մը կը թողու ետին, կը հեռանայ ջրին հոսանքին, վայրահակ նոճիներուն միջև, և չերեւիսդի մը որ կը նայի վրան, բարեխոսն թևերով՝ կը մեկնի երկար համբուրկութեան մը համար։

Բ

Մօտակայ քաղաքին ամենէ աղքատիկ տուներէն մէկուն ՀՂ, ամբողջ գիշերը, երիտասարդ մը լացաւ բռունքը ճակտին դրած, ու արմունկները տախտակէ պզտիկ սեղանի մը վրայ ուր նամակներ կան ցիր ու ցան։ Արշալուսային պոյծառութիւններն՝ որք կը ցրուեն երկնքին աստուերները, չեն վաներ թախիծներն իր ցաւարեկ սրտին։ Ոտքի կ'ելնէ, կ'երթայ, կուգայ, կանգ կ'առնէ, ճակատը ծալքերով, խածնելով իր չուրթները։ «Ձ'ՀՂ-Ի ՀԷ՞, ա՛լ չսիրեր զինքը, գեղանի մանկամարդ կինը, որ իր բոլոր իւրախառնիւնն էր, որ մոռցնել կուտար իրեն թշուառական իր կեանքը, ա՛լ մեկնած է ան, ետ չդառնալու պայմանով, մեկնած ուրիշի՛ մը հետ։ Այնքան երդումներէ ետքը, ա՜հ, այնպէս դորովագին, այնքան համբոյրներէ ետքը, ա՜հ, այնպէս քաղցր, ուրիշի՛ մ'է որ հիմա կերդնու ան սիրել, ուրիշի՛ մ'է որ կը նուիրէ ան իր չքնաւքները դեռ թաց նախորդ երջանկութիւններով։ Վա՜տը։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ հիմա ինքը, միս մինակ, անյո՜յս։ Հարուստ մարդի՛կ, նշանաւոր մարդի՛կ, որք սիրտերնին ունին միայն քարէ կամ պերճանքին քիչ պէտք է որ տառապին երբ յանկարծ դիրենք կը լքանեն իրենց պաշտելիները։ Բայց ինքը, աղքատ, անծանօթ, ինքը որ չունի բարեկամ կամ ընտանիք, ի՞նչ պիտի ընէ ինքը անօգուտ ժամերը, և ո՞ր «վաղը»ն պիտի կրնայ կորանցնել տալ իրեն դառն յիշատակը պաշտելի «երէկ»ին։ Երբ կը խորհի որ ալ չպիտի տեսնայ զայն, ալ չպիտի լսէ զայն, որ վերջացած է ալ ևս կատարելապէս, որ երբէք ալ ևս չպիտի դայ այն աղքատիկ այդ սենեակը ուր ամէն հրճուանքներն ու ամէն ժպիտները կը մնային իրեն հետ, ուր կը դնէր անիկայ, աչխարհիկ կին, մետաքսներովը ու բոյրերով, սիրելի պերճութիւնները երկարօրէն անյոյս սիրոյ մը, երբ կը խորհի որ ալ առտուները չպիտի արթննայ յօրանջումով մը որ վարդի մեթոտ մ'էր, սա պզտիկ անկողնին — ալ ասկէ ետքը ամայի — բարձին վրայ, փափաքներ կուգան իրեն ջախջախելու կաղերը, բռնկցնելու վարագոյրները և մեռնելու աւերակներուն ու մոխիրներուն վրայ։ Չէ՛, կամ թէ վայրկեան մը աւելի չպիտի կենայ այդքան սիրելի ու այդքան առելի սենեակին մէջ։ Կուտը կ'բանայ և կը քալէ կ'երթայ քաղաքին մէջէն որ դևս կը քնա-

նայ։ Կը դիտէ պատուհաններուն վրայէն որ դուրս են։ Հոն՝ այդ վեղարներուն ետին, ամուսիններ, սիրոյներ, որ հանդարտիկ կը նիրհեն և որ երբ զարթնուն պիտի ընդունին հաւատարմութեան և սիրոյ անվրիպելի նշաններ։

Ոտքը գետին կը զարնէ, կը խածնէ իր բռունքը, փախստականի մը պէս կը շտապէ։ Կը հասնի գետին եզրը որ կը հոսի, շատ խորունկ, վայրահակ նոճիներուն տակ։ Բայց ոչ առաւօտեան զովութիւնը, ոչ յուզուած կանաչութիւններուն զուարթութիւնը, ոչ արեգակնաւէտ գեղեցիկ միջոցը կրնան պայծառացնել խեղճ տղան։ Երկար, երկար կը նայի ջուրին։ Չկրնար դարձնել աչքերը անոր վճիտ մակերեսութենէն, միապաղաղ՝ գերեզմանի մը կափարչին պէս։ Մեռնի՛լ, ահաւասիկ իր մէջ ծնած գաղափարը։ Այո՛, մեռնիլ, ի՞նչու ոչ։ Ինչ պիտի ընէ հիմա կեանքը։ Իր մէջ ահագին զայրոյթ մը, գարշանք մը այս աշխարհին հանդէպ ուր ամենէն սիրելիները ետ կ'առնուին տրուելէ ետքը, ուր ամենէ աղէտները, ամենէ նենգամիտներն ալ են։ Բոլոր մարդերը գէշ են, բոլոր կիները չար։ Ամեն ուրախութիւն իրեն երկարեակ քայր ունի պատրանքը։ Ճշմարիտ չէ որ գոնուին յաւերժական գորովանքներ ու անհրաժեշտ կապեր։ Կ'արժէ՞ որ մարդ բաղձայ երջանկութեան որ չէ տեւական։ Ի՞նչ ծղուտ ժպտիլ, քանի որ պէտք պիտի ըլլայ լալ։ Ա՜հ, այս կեանքը սոսկալի է։ և ո՛րքան լաւ պոյն մահը։ Ալ չհաւատար փոխանակուած գոյոյր խօսքերու, կ'ատէ իրիկուան ձեռքի սեղմումները գալարագարդ հովանոցներուն տակ, կ'անիծէ բոլոր չուրթերու բոլոր համբոյրները։ Եւ չվարանիր ալ եւս պիտի մեռնիլ։ Այո՛, հոն, այդ խորունկ ջուրին մէջ պիտի գտնէ հանդիստը, մտոնութեանց և խէթերու մոռացումը։ Որչափ լաւ բան է արդեօք քնանալ առանց դէշ երազներու։ Ճիշդ ալ պատեհ ժամն է։ Առանձին է գետեզրին վրայ։ Կը կքի — ուսերու թօթուումէ մը եաքը որով կեանքը վար նետել կուգ կարծես — կը հակի դեռ, հիմա պիտի խոյանայ պայծառ գետակին վրայ, զոր կը գգուէ լոյսը, կանաչ գերեզմանին մէջ զոր արեւը կողոպէ . . . . Բայց ի՞նչ է ան, իրեն քովիկը, որ ջրին ընթացքէն կը տարուի . . . . Պզտիկ մատուր մ'է ուր կը հիւսուի վարդ ժապաւէն մը որ նուրբ հետք մը կը թողու ետին, և որուն վրան կայ ներեփոփ մը որ կը համբորդէ բարեհոսուն թևերով։

Գ

Ջնետուիր ջուրին մէջ։ Անցնելու ատեն կ'առնէ ծաղիկն ու ժապաւէնը։ Չիմա կը քալէ դետին երկայնքը, դիտելով մաստրը մեքսամաղնութեամբ։ Ի՞նչու համար, չգիտէր, կը դիտէ զայն և և երբեմն կ'համբուրէ։ Ուսկի՞ց կրնայ գալ այդ ծաղիկը։ Ո՞ր ծաղկատի դլխէն, ո՞ր լանջքէն ինկած է։ Իրեն այնպէս կուգայ թէ հոն պտնուած է այն դիտմամբ իրեն յիշեցնելու համար որ կեանքը չէ միշտ դառն և թէ պէտք չէ միշտ, մտին կամ սըրտին եկած խայթուածքէ մը յուսահատիլ վարդերէն կամ կիներէն։ Ձնամարճակեցաւ մեռնիլ այն ջուրին մէջ ուրկէ կ'անցնէր այդ վարդը։ Բայց այս խանդաղատանքը քիչ կ'տևէ։ Ապրելու խրատը կը մերժէ։ Կատաղութիւններն ու տագնապները նորէն ետ կը դառնան, առաջնանէ աւելի բուռն։ Այդ ծաղիկը սուտ կը խօսի միւս ամէն բերաններուն պէս։ Եւ չարժուիմով մը որ հրաժեշտ կուտայ ամէն դժրախտութեանց, ամէն երդումնազանցութեանց, ամէն յուսահատութեանց, կը հակի նորէն դէպի դետակը։ Ալ վճռած է վերջնականապէս, այս անդամ, իր գործը լմնցած է։ Ահա արդէն իր թափը կ'առնէ . . . . « Ա՜հ, ծաղիկս, ժապաւէնս » կըսէ պզտիկ ձայն մը նման թռչնոյ մը ճիչին։ Գլուխը կը դարձնէ, կը տեսնէ ցած պատուհանին առջև կղմինարէ տան մը մեծ կախչներու կանանչութեանց մէջ կրծնած, պզտիկ աղջիկ մը, սիրուն դարնան մը պէս, իր տանը վեց տարիներով, խարտիշագեղ, իր թարմ վարդ այտերով։ « Ա՜յս ծաղիկը ձե՞րն է, օրիորդ » ։ Եւ որովհետև զայն անոր տուած տտեն, տպա ձեռքով պզտիկ մատներուն որ կը դողդղան, կզգայ իր սիրտը որ մաստրին կը հետևի, և կերթայ նստիլ վրան սարսռալով, չերեփագիլ մը պէս որ կը մեկնի երկար ճամբորդութեան մը համար։

Թարգմ. ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՇԱՐԼԵՍԱՆ

ՄԵՐ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՆ

Գրական ու ուսումնասիրական զարգացումն ամեն լուսաւէր միջավայրերու մէջ փափաքելի արդիւնք յառաջ բերելու համար, կարօտ է որքան հնար է ճարտար միահամուռ օժանդակութեան։

Հանրային մտաւոր յառաջացման այս էական պայմանը կը պակսի դժբաղդաբար Իզմիրի մտքի բանւորներու մէջ։ Այնպէս կ'թուի որ իրարմէ կ'վտրչին, զիրար կ'արհամարհեն և գործակցութեան բնաւ հակում չունին։ Տեղւոյս հայ ուսումնականները թէև վոքրաթիւ, ունին արժանիք, ունին տաղանդ, սակայն չեզոք կամ մեկուսացած դիրք մը բռնած՝ անձնիւր իրեն համար կ'ապրի, գրական հրապարակէն հեռի և իր գրիչն ալ միայն կ'չարժէ անձնական գոհունակութեան, այլ ոչ հանրութեան օգտին համար։

Այս անփութութիւնն, այլասիրական ղգացման դէմ, տհմայնին կենաց այնքան վնասարեր է և դատապարտելի, որքան որ այդ անփութութեան կամ անտարբերութեան հեղինակները կրնան փրկաւէտ ներդործութիւն մ'ունենալ, եթէ հակառակ ուղղութիւն մը բռնեն։

Այսպէս ահա երբ գրիչ գործածելու կարող անձնաւորութիւններ ամբութեան կ'դատապարտեն իրենց գրական գործունէութիւնն, երբ անհոգ ու անտարբեր կ'նահանջեն ասպարէզէն, երբ երբեմնակի թեթև մասնակցութենէ մ'իսկ կ'խորչին և այդ մեկուսացումն արդարացնելու համար կ'ջանան աքօղել իրենց արհամարհանքն և զանազան բարուբանք վնտռել, բնական է որ Իզմիր չսիտի յաջողի երբէք գրական ու լրագրական գործողութեանց մէջ՝ իրեն վայել բարձր դիրք մը ըստեղծել։

Հայք ընդհանրապէս եսասէր են, հանգստութեան խիստ մեծ կարևորութիւն կ'ընծայեն և այն համոզումն ունին որ հրապարակի վրայ դեր մ'ստանձնելու համար պիտի կորսուեն իրենց անդորրութիւնն և թերևս խանդարեն իրենց կենաց անչարժ դրութիւնն։ Եսասիրութիւնն՝ հասարակաց օգուտ, զարգացում, իրր երկրորդական խնդիրներ կ'նկատէ։

Ժողովուրդի մը յառաջադիմութիւնն եթէ մասամբ բանիւն և ուսումնական դրիչներու դործակցութենէ կախումն ունի, ի՞նչու ուրեմն լուսամիտ գլուխներ կ'պլանան անոր հարկ եղած անուններն հայթայթելու։ Սակայն արդէն ըսի, եթէ ոչ անհաշտ ու արհամարհոտ ոդի մը, անտարբերութիւնն ու անհոդութիւնն են արդելքներն։ Ասկից զատ՝ մեր մէջ կարող դրիչներ չեն համակերպիր նորուս և անվարժ ընթերցողներու յարմար նիւթերու վրայ մրոտել. ո՛չ դիտէ, տեսակ մը ատորնութիւն կ'համարին ժողովուրդի ճաշակին և պիտոյից պատասխանող յօդուած մը գրել, կամ ծաղրական չեշտով մը զանազան զեղծումներ նչաւակել։

Հայք որ եւրոպական ամեն տեսակ նորութեանց հետամուտ կ'լինին, իրաւի զարմանալի է որ չեն կարող համոզուիլ թէ՝ տակաւ առ տակաւ և տարիներու հոլովմամբ այդ քաղաքակրթեալ ժողովուրդներն հասած են ուր որ կ'գտնուին այժմ։ Եւ սակայն կարո՞ղ ենք պնդել թէ ժողովրդոց ամեն խաւերուն մէջ մուտ գտած է լոյսն, զոր շարունակ կ'արծարծեն վեհանձն և ճշմարտասէր հոդիներ որպէս զի հետզհետէ զայն ծաւալեն։

Ապա ուրեմն ի՞նչու ամեն կատարելութիւն պահանջենք մեր ժողովրդէն, ի՞նչու արհամարհենք զայն և չջանանք հարկ եղած մտային սնունդն տալ անոր որ հետզհետէ զարդանայ և լուսաւորութեան չաւղին մէջ մանէ։

Նախ ժողովրդեան պիտոյից ու պարադայից պահանջման համեմատ՝ մեր հայ դրագէտներն պարտին նկրտիլ լոյս սփռել, որ օր մը կարող լինին պարծենալ թէ՝ ինչ որ կարելի է տուին իրենց սրտին ու մաքին արենակիցներու, յաջորդներու թողլով կատարել ինչ որ պարտն է։ Այս է ըստ մեզ յաջորդական զարդացման գաղտնիքը։

Հարկ չկայ հեռուներն երթալ բազդատութիւն մ'ընելու համար. բաւ է ակնարկ մը նետել Իւրիրի հայոց դրացի ժողովրդոց վրայ։ Առնենք օրինակի համար Յոյն ժողովուրդն. կ'չիկնինք անգամ բազդատութիւն մ'ընելու. որովհետև եթէ բազդատելու ձեռնարկենք, պիտի տեսնենք թէ ամեն մասամբ չատ յետադէմ կ'զըսնուի հայն քան յոյնն։ Թողունք մի կողմ այն ընկերական ոդին որ կ'տիրէ անոնց մէջ, թողունք այն միաբանութիւն որով կապուած են առհմային օգտաւէտ դործերու համար, թողունք այն համերաշխութեան ոդին որ զանոնք կ'միացնէ, ունին չատ ընկերութիւններ, դպրոցներ, և զանազան հաս-

տատուիններ, ուր իմաստասիրական, բուժական խնդիրներ վրայ կ'վիճին։ Ունին ժողովներ, գանազան խնդիրներ ուսումնասիրելու՝ որոց էական նպատակն է ազգատի վիճակը բարւոքելու և ազգին միաքը լուսաւորելու։ Հապա եթէ յիշենք իրենց լրագրական ու հրատարակչական անդուլ եռանդն, որով վառուած են իրենց գրողներն, եթէ յիշենք որ ունին օրական լրագիրներ, կիսաշաբաթեայ թերթեր, ունին շաբաթական հրատարակութիւններ, ընթերցատուններ ու թանգարաններ, մողով գաւեշտական տեարներն որ ամեն օր կ'ծախուին ի ձայն մկրկի, այն հազարաւոր հատորներն որ ամէն օր կ'տպուին, այն ժամանակ թերևս յուսահատութեամբ պաշարուինք։ Եւ ի՞նչ բանի արդիւնք են այս ամենն՝ եթէ ոչ դրամագ, ուսումնասէր, դրագէտ ու գիտուն անձերու միահամուռ գործակցութեան։

Եւ ինչ կ'ընեն հայերն, թէև ունին նեթական միջոցներ, թէև ունին կարողութիւն մրցելու, այլ միայն անտարբեր հանդիսատես լինիլ այս յուսական մասց աքանչելի գործունէութեան և ըսել. — է՛հ ինչ փոյթ, մողս ամեն ոք իր պէտքն հոգայ։» Եւ դրագէտն կ'մտածէ իր գրատան մէջ, գիտունն իր միտքերը կ'ընէ առանձին, հարուստն օտար թերթեր կ'կառանէ, իսկ ժողովուրդն կ'օպասէ լուսոյ, մինչդեռ մի քանի անմիտներ կ'չարչարին որ դնեն անոր մի քանի նշոյլները ատեն։

Պէտք է, ըստ մեզ, մոռնալ այս գրական անշարժութիւնն և քիչ մը գրիչ չարժել յօգուտ հանրային զարգացման։ Աւելորդ է նշանակել թէ մեր հրատէրն որքա՛ կ'ուզվի. ճիշտ անոնց որ խելք, միտք, տաղանդ ունին և եթէ միայն կամք ընեն կարող են ժամանակ գտնել ձեռք ձեռքի տալով՝ գանազան նիւթերու վրայ գրել, յօգուտ ժողովրդեան։ Եւ տարակոյս չկայ որ Ա. Մամուլն յօժարամիտ սիրտ ընդունի ինչ որ ազգային լուսաւորութեան ծառայման կ'նպատակ։

Վ.

ԻՆՔՆ ԼՐ

Ա՜յո՛, այո՛, ինքն էր, ինքը որ՝
Միշտ սիրուհիկ ու միշտ աղուոր՝
Երազիս մէջ ինձ երեւցաւ,
Նոյն աղջիկն էր, նոյն աչքերն ծաւ,
Նոյն սեզ քայուածքն, սանուն իրանն,
Նոյն վարսն ոսկի, նոյն գիրգ բերան,
Իսկ շրջազգեստը՝ որ ցոյց կուտար
Ափիկ մը ձիւն յանջին կատար
Ու կը սեղմէր մէջքը բարակ՝
Նոյն էր այն ալ, կոկիկ, ճերմակ·
Ինքն էր, ինքը, նոյն ձուրին վէս՝
Որու նայուածքն գովել օր մ'ես
Համարձակեր էի, բայց վաղ
Ջիս ճանքեր էր այդ դիմքն անվախ
Որ կը բաղձար տեսնել շիտակ՝
Իր պաշտօղներն՝ ոտքերուն տակ,
Կես–յիմարցած, սիրաճրմայ,
Ու այդ սոկի գլխուվրն ձիմա
Երազիս մէջ ինձ ժպտագին
Կը գեղգեղէր ու ես կրկին
Կը փորձէի մրմնջել բառ
Մ'այլ իմ շուրթեր յամառաբար
Կը լըռէին, կաշկանդ մը պիրկ
Կաթնես անգօր, զգայնագիրկ
Կ'ընէր զանոնք· ու իմ ձիգեր
Կես խօսք մ'անգամ ցած ու կերկեր
Թորովելու կարող չ'էին,
Ա՜ն, ճգնաժա՛մ դժոխայինն·
Երբ արբնցայ, ողողուած սլաղ
Բրտինքով մ, սիրտըս բաբախ,
Ինչ խորհէի թէ երազին
Միւս դիմքն ալ է իրուրիւնն սին։

Օգոստոս, 1892 ՄՈՒՐԱՆ ՎԱՐՊԵՏՈՒՆԻ

ԻՄ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԷՍ

Ց.Ա

9–10 տարի յառաջ Վ.անի Նորաչէն անուն դպրոցի ուսուցչական մը — Պ. Չմայեակ Նարլեան — հին Մեսրոպեան վարժարանի փալախայի մասին մեր դրածներէ ներշնչուած, ինք որ «ոտներու դժրաղդ կոշիներուն վրայ այնքան փալախայի ճպռտի հարուածներ ճաշակած է՝ որքան մազ չունի իր պատանի գլուխը», երկու շահեկան յօդուածներ հրատարակած է Ազե–ելչի մէջ, ուր հետևեալ կերպիւ կը խօսի փալախայի միահամուռ պատիժի մասին՝ որ իրենց դպրոցը կը դործադրուի եղեր չատ անդամ։ Աւելորդ է ըսել թէ տղային ամեն հին դպրոցներ՝ կարծենք առանց բացառութեան՝ տակէն տակէն տեսարան կ'ըլլային այս օրինակ միահաղոյն դանագործութեանց։ Մեծը խիստ ժամն դին ունէր հին ժամանակ։ Պ. Նարլեանի և ուրիշներու յօդուածներէ կը տեղեկանանք նաև թէ մինչև հիմայ փալախան՝ այդ հինօրեայ անճոռնի պատիժը կը դործադրուի եղեր «գաւառներու խորերը»։

«Շատ անդամ կ'ըլլար որ տղոց ընդհանուր խառնակութեան վրայ կամ «անյայտ յանցաւոր մը պատժելու համար»՝ ամբողջ դպրոցը մկկէն փալախայի կ'աւնուէր։ ահռելի տեսարան մը կ'ըլլար, «քանիցս ներկայ դտնուած եմ» կ'ըսէ Նորատի յօդուածագիրն՝ որու սիրտը խիստ այրած կ'երևի տրակօնեան պատիժէն։

Խոստովանինք ի պատիւ Անդրէաս վարժապետի։ Մեր անձնական յիշատակները և ամեն ուրիշ աւելի հին յիշատակներ քրքրելով անկարելի եղաւ մեզ դտնել սկսհի տարօրինակ պատմութեան մէկ դոյդն այդ հին տեսչի քսան և վեցամեայ երկար պաշտօնի մէջ։ Հայր վարժապետի դդայուն ու բուռն սիրտը պիտի խորշէր այսպիսի անհեթեթ և անդորրոյն ծայրայեղութենէ մը՝ բայց եթէ վերը պատմուած բացառիկ պարադայի մէջ, և այն ալ ո՞ դիտէ սրանեղութեան ի՞նչ «հոդերանական» միջոցի մը։

Եթէ հոչակաւոր ու պատուական տեսչին բան մը կրնայ սա-
կայն մեղադրուիլ այն անաչառութիւնն էր՝ զոր երբեմն կը
ցուցնէր նա ի նպաստ հարուստի զաւակներուն։ Այլ սակայն այս
թերութիւնն՝ որ մինչև ցայսօր կը տեսնուի երբեմն ազգային
դպրոցներու մէջ, ընդ հանուր չէր հին բարի ժամանակներ՝ ուր
չէ թէ միայն օրինաւոր ու նելելի՝ այլ գրեթէ պարտք կը հա-
մարուէր պատուել հարուստը՝ անուանին՝ զօրաւորը և բացա-
ռութիւններ ընել ի յարգանս անոր։ Ձկայ հին պատուելի մը՝
որ անկախ ոգւոյ ատր, աղատ ըլլար այս բարոյական արատէ։ *
Նախնի բարուց մէջ աչնքան տոգորուած բան մ'էր այս, աչնքան
պարզ ու բնական երևոյթ մ'էր հպատակութիւնը՝ որ
Անդրէաս այս պատճառաւ չէր բամբասուէր բնաւ իր ժամա-
նակակիցներէ կամ նոյն իսկ պատահական հակառակորդներէ։
Անկարելի է ուրանալ սակայն թէ այսպիսի կոզմատէր վար-
մունքներ դժպհի ազատորութիւն մը կ'ընէին յաւէտ նեղսհաս
մարքերու երևակայութիւններու վրայ։ Մատաղ իմացականու-
թիւնք անկարող են ընկերական անիրաւութիւններն ըմբռնե-
լու և ըմբռնած՝ բազդի անհաւասարութեանց առջև խոնհարելու
անմռունջ։ Հարկ եղած դործնական ախտաւ փորձառութիւն կը
պակսի տակաւին անոնց։ Նաքէն համակերպութիւն պիտի գայ
տակաւ։

Իրական մեծ ու ազդի յանգանքներէ զատ՝ որք կը պատ-
ժուէին անխնայ, անաչեզի և անիրաւ պատիժներու ու ճնշա-
խաններու մասնաւոր դէպքեր պակաս չէին ըլլար նոյն իսկ Անդ-
րէասի կոզմէ։ Վարժապետութեան պաշտօնի կիրառութենէ ըս-
տէպ անբաժան բարկութեան ժամ մը գրեթէ միշտ աննպատակ
դեր մը կը կատարէր ի վնաս դժրաղդ պատժեալին։ Վայ այն
աչակերտին որ այսպիսի չար ժամի մը մէջ իրական կամ ևս-
թադրական յանցանքով մը կը բռնուէր։ Ծայրայեղ կամ իս-
պառ տարապարտ պատիժ մ'ըր բաժինը կ'ըլլար անպակաս, ինչ

---

*Ջուզասրզեան՝ ուրիշ հետեւող մը մեր «մանկական յիշատակ» ներս, եւ որ Նարինեի նման իր դպրոցական կեանքը՝ կը նկարագրէ Ահէցէ սիւնակներու մէջ կը պատմէ Սեբաստիոյ Ցուրբ Փրկչի դպրոցի «բնիկ» Գէորգ վարժապետը աշակերտներուն պատժած ժամանակ նպատակ ու պատճառ խորութիւն չէր ընծայեր գնալ։ «Թնիկ» տակաւարիւ բացատրութիւններէ մէկն է անշուշտ հին պատուելիներու յաւէտ նոյնացած կարգի մէջ

որ պառնութեամբ կամ ներքին պայրոյթով կը համակէր իր մտաղ սիրտը։ Խնդմ Գրիգոր Մսերեան իր մասին չէր ներեր անիրաւ ֆալաֆայի մ'որու՝ անգամ մ'ենթարկեր է պինք Անդրէաս վարժապետ։ Երկար տարիներ անցած էին և տակաւին կը բողոքէր այս ընդունայն գանի դէմ՝ որու վերջին անգամ նորէն խօսքն ըրաւ այս Յիշատակները, զոր «հետաքրքրական» գտած էր, — ձեռագիրը, աւաղ — կարդացած ժամանակը։ Սուր միտք՝ լաւ դատում ու միանգամայն կիրթ ճաշակ ունէր Իզմիրի այդ ծանօթ դրագէտը, և ես աւելորդ աշխատանք չէի սեպեր՝ երբ առիթը ներկայանար, հրատարակելի յօդուածմ մ'ենթարկել իր ձեռնհաս դնահատման։

Առաւօտ մ'էր — դժբաղդարար բազմաբազ օրուան մ'առաւօտն իրեն համար — ինչպէս յայտնեց ինձ ցաւով, — երբ վաղուց խոստացուած այս «Յիշատակներու» ձեռագիրը տարի կարդալու ի միասին Պուռնովայի իր հեռաւոր ու մենաւոր տունը՝ որ մօտութիւն ունի . . . միայն նոյն գիւղի բացատ կայարանի։ Իմ ուսեալ բարեկամի ամենէ երջանիկ ժամերը գրականութեան նուիրուած ժամերն էին՝ ուր ի սպառ կը փարատուէին նիւթական ու առևտրական ամէն հոգեր։ Մեծ համբաւեամբ մտիկ ընել կը թուէր, և իր երկար ունկնդրութեան մէջ մտասոյզ, մոռցած էր նա ամէն բան ու նաև չոգեկառքի ժամերը՝ երբ յանկարծ գանգակի ձայն մը լսուեցաւ կայարանէն։ Ժամացոյցը նայելով տեսաւ որ վերջին չուի պահն էր այն, և ստիպողական գործեր պինք Իզմիր կ'սպասէին։ Կորուսելու ժամանակ չկար։ Փութով ընդհատեցինք ընթերցումը ու հև ի հև հասանք չոգեկառքին՝ որ ճիշդ մեկնելու կէտին վրայ էր։ «Մընացածն առաջին առթով» ըսաւ ինձ խեղճ բարեկամս, և այդ առիթն երբէք չպիտի ներկայանար։ Մեր վերջին տեսութիւնն է եղեր այն։ Մահուան տխուր գանգակը պիտի հնչէր ողբացեալ դրագէտին համար՝ որ Իզմիրի անցեալ տարուան համախտի ամենէ ցաւալի ու ամենէ ուշադրաւ զոհը եղաւ . . . ։ Քաղցրօրէն մեզամաշիկ կարգ մ'անձնական յիշատակներու անդիմադրելի հոսանքէ մղուելով՝ մեր գրիչը կը չեզի իր ուղղութենէ։ Դալրոցներու մէջ երբեմն ի գործ դրուած տարապարտ պատիժներու վրայ խօսած առենիս՝ որոց Մսերեան ևս անգամ մը զոհ գացած էր, ահա այդ արժանաւոր բարեկամի մեր «Մանկական յիշատակներըը կարդալու պարագաները եկան մեր մտքի առջև պարզուեցան։ Եւ ուրիշ շրջան յիշատակներ ևս՝ անոր

հետ ի մանկութենէ ունեցած մեր մտերիմ յարաբերութեանց մասին։ Հապա առանձին և նշանակելի ազդեցութի՛ւնն՝ զոր ունեցած էր մեր գրական կեանքի վրայ։ Այլ երկար՝ խիստ երկար պատմութիւններ են ասոնք՝ որոնց մանրամասն պարագաները հեռուններն պիտի տանէին դմեզ։ Զպիտի պատմենք ուրեմն թէ ի՛նչպէս մեր ծանօթ քաղաքակիցն՝ որ համարում կը ցուցնէր մեր վրանաքի տաղանդի վրայ, համոզակեր խօսքերով վերջնապէս ասպարէզ նետեց զմեզ՝ որմէ թերևս ընդ միշտ հեռու պիտի մնայինք մեր ուղեղի անկայուն վիճակի պատճառաւ, հաւանեցնելով աչխատակցիլ Մեխիթարեան՝ որուն անունն անրաժան պիտի մնայ իր յիշատակէ։ Զպիտի պատմենք թէ ի՛նչպէս այդ կարևոր հրատարակութեան հիմնադիրն՝ որ իրր արուեստի մարդ գրական աչխատութիւնները դիտէր դնահատել, լաւ վարձք կը սահմանէր մեր գրուածներու, անոնց կարևորներու տաս և մինչև տասնուհինգ մէճիտ դին որոշելով։ Անօրինակ երևոյթ հայ օրագրական կեանքի մէջ՝ ուր մտաւոր արտադրութիւնք հասարօրէն ոչինչ կամ ամենադոյզն արժէք ունին։ Զպիտի պատմենք թէ ի՛նչպէս մեր ուսեալ քաղաքակիցն՝ վճռապարտ նետելով — պարագայ զոր կը յիշեցնէր երբեմն տեսակ մը գոհունակութեամբ — անուղղակի պատճառ կրնայ համարուիլ Ֆրանսերէնէ Հայ–Աչխարհին Բառարանի յօրինման՝ որու խորհուրդը յղացած էինք վաղուց։ Աչխատանքի ծալքն առած և մեր գայթոտ ուղեղի քմայից և անհաւատարմութեանց վրդովի չատ սովորած էինք։ Մեխիթարի դադարել ետք՝ որ գլխաւորաբար քանի մը գրածախներու անհաւատարիմ ընթացքէ վերնասուեցաւ, — հայ գրավաճառք համազգի հեղինակներու յուսահատութիւնը կատարեալ ընելու համար երբեմն ամեն կերպ դժուարութիւններ կը հանեն անոնց առջև — ձեռնարկեցինք այդ մեծ երկասիրութեան՝ զոր և վերջապէս գլուխ հանելու բաղդն ունեցանք։ Կը պարտաւորինք զանոնք ընել այս պարագաները՝ որք չահեկանութենէ զուրկ չեն սակայն, և մեր խօսքի թելը ձեռք առնելով կը մտնենք կարգ մը խորհրդածութեանց մէջ՝ զոր վերը պատմուած սկահի հետաքրքրաշարժ պատմութիւնը կը ներչնչէ մեզ։

Այդ խնդրի նման անհեթեթ ու անյայտ դէպքի մը կամ նոյն իսկ ծանր և յայտնի յանցանքի մ՝առթիւ չէ թէ միամտուռ փալախայի՝ որ բացատրեր « դատաւորու խորերը» միայն կրնայ պատահիլ այսօր, այլ ամենաթեթև պատժի տնօրէն

նութիւն մը հնազանդութիւն պիտի դտնէ՞ր այսօրուան սուրբ Մեսրոպեանի կամ ազգային ուրիշ կարևոր դպրոցի մ՝աշակերտներէ։ Անտարակոյս ո՛չ։ Արդի պատանիք աւելի հաճարձակ կրթութեան մը տէր և աւելի դիտակ իրենց անձնական իրաւանց՝ պետի ընդդիմանային՝ քվերջ պիտի ընդդիմանային արդար ըմբոստանքի մը բոլոր դայթակղելի ցոյցերով։ Հապա դուրսէն վրիժած աղմուկն ու վոխ-ո՛րիկը՝ այդ վերջումը դործող պաշտօնեայի դէմ՝ ուվ որ ալ ըլլար։ Հապա լրագրական յարձակումներն՝ որք պիտի տեղային անվրէպ անոր դժբաղդ գլխոյն վրայ։ Նշանակելի՛ երևոյթ սակայն։ Այսպիսի անպատեհ ընթացքի մը դէմ և Իշխիրի մը նման քաղաքի մը մէջ՝ ո՛չ մէկ ձայն, ո՛չ մէկ դիտողութիւն, ո՛չ մէկ գանգատ, ո՛չ մէկ բողոք կը լսուի Անդրէասի դէմ, թէև երկու դիմամարտ կուսակցութիւններու զաւակներ կային հարկաւ միահամուռ պատժուած աշակերտներու կարգի մէջ։ Այս պարագան լոկ կը նկարագրէ հին ժամանակները տիրող ոգին ու գաղափարները։ Ֆալախայի՝ յետնեալ բարուց և կարծեաց համապատասխան այդ բարբարոսական անարդ պատժի անհրաժեշտ և օգտաւէտ ազդեցութեան մասէն այն աստիճան ամուր և անսասան կաղմուած էին համոզումներն՝ որ լուրջ՝ նոյն իսկ բանաւոր կամ ներելի չէր համարուեր ձիկ հանելն անգամ անոր ամենէ անպատշաճ ու ամենէ դժպհի կիրառութեան դէմ։ Մեծով ու վայտով միայն կրնային «մարդ ըլլալ» աշակերտք, և անիրաւ Ֆալախա մ՝անգամ իր վրկաւէտ ներգործութիւնն ունէր անշուշտ։ Հին ծնողքներու «միսը քուկդ՝ ոսկորը իմս» ծանօթ բանաձևը լաւ կը յայտնէ այս խորունկ և արմատացած համոզումն ընդհանուր ժողովուրդի մէջ։ Իր իրաւանց մէջ էր ուրեմն Անդրէաս վարժապետ և անկէ դուրս ելած չէր համարուեր այսպիսի ծայրայեղ վարմունքներով անգամ։ Կամազատ (discrétionnaire) իշխանութիւն ունէր աշակերտները ծեծելու պատժելու՝ իրենց օգտի ու բարոյական չինութեան համար, և այս մասին ինքզինք ոչ մէկու առջև համարատու կ՝ճանչնար։

Երկրորդ Ֆալախայի դէպքը՝ որ ծիծաղաշարժ հանգամանք մ՝ունի, թէև հին՝ խիստ հին՝ ծանօթ է գրեթէ բոլոր Իշմիրցի Հայոց։ Հանգուցեալ Օ. Մ. աշակերտ Մեսրոպեան դպրոցի, և որու ընտանիքի մէջ կատակաբարոյութիւնը ժառանգական է,

չգիտենք ի՞նչ յանցանքի համար՝ Անդրէաս վարժապետէ Ֆալախայի կը կանչուի՝ կը ներկայանայ պատանին՝ ընդդիմութիւն՝ իր հրամանին վրայ բնականաբար կը պնդէ հնազանդեցնելու վարժած հին դասախարակը՝ «Պառկէ՛», այս կ'ըլլայ անկեղծ պատգամը՝ — «վարժապետ, աչքիդ երեւալիք կայ» կ'ըսէ սատանորդի աչակերտը՝ երեւակայեցէք Անդրէասի սրտմտութիւնը՝ իրեն դէմ անհնազանդութի՞ւն, մանաւանդ սպառնալի՛ք, քանզի ըսպառնալիքէ զատ ի՞նչ կերպով կրնար բայց որուիլ «աչքիդ երեւալիք կայ» խօսքը՝ Ինծո՞ց պիտի գանգատէր, հոգաբարձու աղաներո՞ւ պիտի դիմէր, խնդի՞ր պիտի յարուցանէր՝ Այլ մի՛թէ սահնակ մը մէջ այդ տեսակ նկատողութիւններով կը վարանէ՞ր Անդրէաս՝ որու զայրութի՛ւ չափը սահմանը չկար՝ «Պառկէ՛ կ'ըսեմ», կը դոչէ բարկաճայթ՝ — «վարժապե՛տ, աչքիդ երեւալիք կայ», ա՛յս կ'ըլլայ սմեղուկ աչակերտին անխոխոխ պատասխանը՝ «Պառկեցուցէք սա՛ անպիտանը»՝ Երկու մեծ աչակերտներ հրամանը կը կատարեն՝ յանցաւորը՝ իր ծանր անհնազանդութեամբ ա՛լ աւելի պատժապարտ, կը պառկի կռնակի վրայ՝ . . . ՝ Տեսարա՛ն՝ Զարհմի աչակերտի վարտիքի յետակողմը (Ջրէնկի տարազն այն ժամանակները մուտ դատ չէր տակաւին) ընդարմակ պատառուած մը կը ներկայէր՝ «Այդ ի՞նչ է, կորի՛ր առջեէս, թշուառական»՝ — «վարժապետ, չըսի՞ թէ աչքիդ երեւալիք կայ» կը կրկնէ բարիճաղիկ բզէզն՝ որ ի շնորհս պատառատուն վարտիքի մը կ'աղաչէր անպիտան Ֆալախայէն՝ Նոյն իսկ Անդրէաս խիստ վարժապետը՝ որ հիմայ հասկցեր էր Ֆալախայի պառկիլ չուզող աչակերտին չարութենակ յեղյեղած սպառնալիքի թագուն նպատակութիւնը, չկրնար ծիծաղը բռնել, զոր յայտնի չընելու համար՝ կը պատժեն թէ կարմիր լայն թաշկինակը հաներ է գըրպանէն՝ իբր թէ քիթը խնջելու . . . ՝

Մեզ կ'պատմուի թէ համանման դէպք մը պատահեր է երկար՝ խիստ երկար տարիներ ետք — կարծեմ Առաքելեանի տեուչութեան օրով — և միևնոյն յաջողութեամբ՝ աչակերտին համար՝ Խնդիրը հոս տարատի մ'առթիւ էր և ոչ վարտիքի՝ Եւրոպական տարազը արդէն ընդունուած և ընդհանրացած ըլլալով մեր հայ քաղաքակիցներու մէջ՝

Մեր ընդունած ծրագրի համեմատ ժամանակ է հիմա հետաքրքիր ակնարկ մը ձգելու հին Մեսրոպեանի մէջ ի գործ դրուած մարմնական ընդհանուր պատիժներու վրայ՝ Այս ընելը

ազգային հին բոլոր դպրոցներու պատմական դրութիւնը պատկերել է արդէն՝ մանաւոր տարբերութիւններով՝ զոր այս ինչ կամ այնինչ տեղւոյ որ և է մէկ պատուելին ներմուծած էր յաւէտ կամ նուազ հնարագէտ երևակայութենէ մը ներշնչուած, և ուր իր անողորմ բնազդումներն ևս կարևոր և անուրանալի դեր մը պիտի կատարէին հարկաւ։

ՄՆՍԱՐՈՊ ՆԱՒՊԱՐԵԱՆ

(Շարունակելի)

Ի ՍԳԱԼԻ ՄԱՀ

ՏԻԿԻՆ-ՄԱՐԻԱՄ Մ. ԹԻԼԵԱՆԻ

Կան կեանքեր որ մեմի պէս կ'վառին ու աղօտ նշոյլներ թողլով իրենց չուրջը կ'մարին, կ'անցնին։ Եւ սէրն ևս կեանքն է այս։ Կան նաև կեանքեր որ ընտանեկան սիրոյ, բարեգործութեան և ողորմասիրութեան մշտավառ ջահերն են, որ ոչ միայն իրենց հոգևոր սիրականներու վրայ կ'ծաւալեն կենսատու լոյս այլ և հեռուներն կ'արձակեն շողեր. և այս՝ ընտանեսէր, ընկերասէր ու վհատանձն հոգի իներու բաժինն է. թշուառին սփոփանք, ալքատին մնունդ, որուն ապագայ յարդարող սիրտերու փառասիրութիւնն է։ Այսպիսի սիրտ մ'ունէր և Տիկին Մ. Թևեան, որու ողբալի կորուստն իր սիրասուն ընտանեաց և աղգակիցներու շրջանին մէջ և իր աշխուժահոգի ամուսնոյն վրայ սգոյ թանձր քող մը ձգելէն զատ՝ անհուն վիշտ պատճառեց նաև այն ամէն անձերուն որ իր անդուլ հոգածութեան և բարեսիրութեան առարկաները էին։

Ճշմարիտ հայ տանտիկնոջ տիպար, անարար, հոգատար, գթոտ, Տիկին Թևեան նահապետական պարզասի-

բութեան և բարեմտութեան ներքև կ'պահէր սիրտ մը դորովալի և զգայուն, միտք մը բանիբուն, գործունի և յառաջդիմասէր։ Եւ Հայ Հասարակութիւնն իրաւունք ունի ողբալու այդպիսի քսակովն ու սրտովն հարուստ դերընտիր անձի մը մահն, անձ մ'որ պատիւ կ'բերէր Հայ կանանց՝ մարդկային թշուառութեանց դարման բերելու գործունէութեամբն և աւետարանական ողորմասիրութեան օրինակելի տիպար հանդիսանալով։ Անտարակոյս իր սիրական զաւակներն ալ ժառանգորդ պիտի հանդիսանան իրենց ողբացեալ մօր ողորմասէր ոգւոյն։

Սրտահոս արտօսր մը թափելով Տիկին Մարիամ Թևեանի օրհնելի դերեզմանին վրայ, կ'մխիթարուինք որ Իւմ իր սրտայոյզ չէշտով պատմէ մեզ այդ անմոռանալի տիկնոջ բարի բարի գործերն՝ յօրինակ իր դաստակից Հայ կանանց։

Մինչ ամառնային եղանակի համաճարակէն սարսափահար՝ Իզմիրի հասարակութիւնն երկար ատեն ցիրուցան մնալէ վերջ՝ իր նախկին հանգիստն վերստանալ կ'յուսար, ահա էնֆլիւէնցայի միքրոպն անձայն ու անչուք՝ քաղքիս մէջ մուտ գտնելէ յետոյ, սկսաւ հետզհետէ աւերումներ պատճառել, և արդէն քաչքայեալ կազմուածոց աղէտ մը լինելու սպառնալ։

Այդ աղէտին ղոհ դնաց նաև, Յունվար 15ին, չնաչխարհիկ հոգի մը, ողբացեալն Տիկ. Մարիամ Թևեան, որ ոչ միայն իր սիրականներու ու բարեկամներու սրտին մէջ անբուժելի վէրք մը բացաւ, այլ և հայ ու օտար հասարակութեանց խորին վիշտ պատճառեց, որոց սէրն ու համակրութիւնն մեծապէս կ'վայելէր։ Այո՛, անբուժելի, անհատուցելի է այս կորուստն, կորուստ մը՝ որ ամեն աչքէ արցունք, ամեն սրտէ հառաչ, ամեն բերնէ օրհնենք կ'խլէ և որու առջև մարդկային միտքն չուարեալ՝ ի դուր կ'ճգնի թափանցել ճակատագրային անիմանալի քմահաճոյից գաղտնիքն։

Արցունք՝ այս է կորստի մ'առջև մեր առաջին արտայայտանքն, այլ սակայն կան վշտեր, կան դժբաղդութիւններ որոց առջև ամենէ տկար լեզուներն իսկ չեն կարող լուռ մնալ։

Մարիամ Թևեան որքան հաւատաց կին, առաքինի տնուհին և մայր մ'էր դորովասիրտ, նոյնքան օրինակելի տիպար մ'էր ո—

ղորմասիրութեան, մարդասիրութեան և ջերմ բարեպաշտութեան։ Բարերարել անխափիր, բարերարել Աւետարանի գաղտնապահութեամբ, այս էր իր կենաց նշանաբանն զոր անդուլ գործադրելու կ'ձգնէր· բարերարել ո՛չ թէ ցոյցի, ո՛չ թէ գովեստի, ո՛չ թէ փառքի, ո՛չ թէ անուն և վայլ տանելու, այլ թշուառն սփոփելու, անտէրն հոգալու, որբն պաշտպանելու, հիւանդն խնամելու, ամենու կեանք, սէր և ուրախութիւն պարգևելու համար։ Օգնելն՝ ամեն պարտաւորութենէ վեր, նուիրելն՝ ամեն գոհունակութենէ գերադաս կ'համարէր։ Իր քսակն որքան ճոխ, սիրտն ալ նոյնքան հարուստ և բաց էր, սիրտ մը՝ որ բարութեան ու սրբութեան իրր անչէջ վառարան՝ ամենուրեք կ'ծաւալէր իր կենսատու նշոյլներն։ Ինչ բարեպատակ ձեռնարկութիւն որ քաղքիս մէջ կ'լսուէր, ի՛նչ նպաստ, ի՛նչ օգնութիւն որ իրմէ կ'վանդրուէր, Մարիամ Թևեան պատրաստ էր իր աջակցութիւնն ու քաջալերութիւնն նուիրել, ինչպէս որ վերջերս՝ Ազիւրի նորահաստատ Որբանոցի զարգացման համար՝ իր ի գործ դրած ջանքն ու հոգածութիւնն արդարև ընդ միշտ անմոռանալի պիտի մնայ։ Ամեն ինչ կ'անցնի ու կ'մարի աչխարհի վրայ, բայց գործն ոչ երբեք· ինչ որ դեղեցիկ, ինչ որ ճշմարիտ, ինչ որ արդար է, ինչ որ հաւատոյ, յուսոյ և սիրոյ նուիրական զրոյցն կ'կրէ, միշտ կենդանի, միշտ սիրելի կ'մնայ և Տիկ· Թևեան՝ նիւթական, մտային ու ժիղիքական շնորհներէ գերիվեր՝ հոգեկան բարեմասնութեամբք օժտեալ՝ չահաճ է անթիւ դժբազդ էակներու երախտագէտ զգացումներն։

Քանի՛ դաւն է ուրեմն երևակայել թէ՝ այդպիսի կին մը որ ամենու մայր, քոյր և պաշտպան կ'հանդիսանար, ի՞չ զգալի պարապ մը կ'թողու իր ընտանեաց մէջ, որու կենսատու շունչն էր և մեծագոյն երջանկութիւնն։ Քանի՛ անհանգուրժելի էր մանաւանդ տեսնել այդ ուժաստատ մարմինն որ անագորոյն մահուան դէմ ի զուր կ'մաքառէր և իր ամենայետին շունչի բոլոր զօրութեամբն «պէտք է դեռ ապրիմ» գոչելով՝ կ'տար իր վերջին հրաժեշտն։ Ա՛ւ՛ղ, անբուժելի հարուած . . . ։ Ընտանեկան անմանձիր խնամքն, բժշկաց անդուլ հոգածութիւնն, բարեկամաց սրտաբուխ մաղթանքներն չկարողացան յետաձգել դերագոյն զօրութեան անդառնալի որոշումն և Տիկին Թևեան բաժնուեցաւ մեզմէ, թողլով անուն մը՝ որ միշտ անմեռ, միշտ սիրելի պիտի մնայ և յիշատակ մը՝ որ յարգանօք ու օրհնութեամբ պիտի պահուի։

Այս դառնակսկիծ կորստեան առջև անզոր ու անբեւի կ'մընայ մարդկային ապաշաւն։ Անմխիթարելի ամուսին մը և վշտաբեկ ապրկունք անշուշտ քայ գիտեն աշխարհի ունայնութիւնն և իրենց սրբատեաց կնոջ ու աննման մօր յիշատակն միշտ վառ պահելով պիտի կարենան հպատակիլ ու համակերպելու ջանալ Ամենակարող էի անհասկանալի վճիռներուն։

ԽՄԲԱ.

ՄԱՂՆԻՄԱՅԻՆ*

ՆԱՄԱԿ

Թէ ի՞նչ ժամանակի մէջ կ'ապրինք, շատ քիչեր գիտեն։ . . . Այդ նոր տարին մտանք, ըսելէ, տարուան մը համար ևս վարձու տուինք դատախազութեան բարեբեր պարտէզն . . . : Մանաւորապար մեր քաղաքն այդ ընդարձակ պարտէզն՝ երբ կը տեսնեմ որ ուրիշ հասարակութիւններէ կը մշակուի և արդիւնք յառաջ կը բերէ միայն անոնց համար, կը ցաւիմ։ Նե միթե դուք ևս չէք ցաւիր, երբ ըսեմ թէ՝ մենք Մաղնիսացի հպգքս, որ 500 տուներէ կազմուած ենք, անտարբեր և ծոյլ կ'դանուինք կրթական գործին առջև։ Կ'ըսեն թէ, աշխատութիւնը կեանք է, իսկ հոս անտարբերութիւնը[1] կեանք կ'անուանեն։ Այս տարին հասանք և դեռևս բարեյաջող, գործունի, անտեսագէտ և կենաց միջոցը վարելու կարող սերունդ մը պատրաստելու գաղափարն երբէք չունեցանք, և չպիտի ունենանք, մինչև որ մեր հանրային գործերը վարողներն ձեռնհաս անձերէ կազմուած չըլլան։ Ի՞նչ ըսել է, ամեն չէ՞ միթէ մեզ պէս ժողովուրդի մը, որ անձ-

---

* Տրամադիր է խմբագրութիւնս վիճակիս բեմերէ յղուած գրութիւնները հրատարակել՝ գեղծումներու դարմանի մը բերելու մտօք։ Սիայն փափաքելի է որ թղթակիցներն որոշ ու կարճ ոճով բեմական կենաց նշգրիտ պատկերը ներկայեն առնիոդմնակալ ոգւով՝ որպէս զի խմբագրութիւնս չտաիպուի բեր ու դէմ գրուածներ հրատարակելով բանակռուի տեղի տալ։ Ծ. Խ.

1 Պարտ էր բացատրել թէ ո՞ր ժամանակէն սկսան այս անտարբերութիւնն։ Ծ. Խ.

Համար ելեկ համար — սուրճին, ծխախոտին, օղիին — տարին առնուազն 1,500 ոսկիի չափ ահագին գումար մը ծախսել դիանալիք և անդին, մեր բարեգործական և կրթական օգտին համար 300 ոսկիի պզտիկ գումար մը իսկ ծախսելու քաջութիւնն չունենալիք։ Վա՜յ մեզ։

Նոր տարւոյն ընծան մենք ալ առինք։ Ունեցանք Թատերական խմբակ մը, կազմուած նորահաս երիտասարդներէ։ Տարեդլխին՝ աղջկանց վարժարանին մէջ, ի ներկայութեան երկաթ խուռն բազմութեան մը, ներկայացուցին Հոգեվոյս Պարոնեանի Մեծապատիւ Մուրացկանները։ Գրեթէ յաջողեցան։ Բոլոր հանդիսականք գոհ և ուրախ մեկնեցան։ Կարգադիր մնացնախանձը, որ նորահատատ Ընթերցարանի խնամակալութիւնն էր, իր ըրած զոհողութեանցը փոխարէն ստացաւ 7 Օսմ. ոսկիի չափ արդիւնք։ Ջերմաջերմ խնդակցութիւններս կը յայտնեմ թէ դերասանական խումբին և թէ կարգադիր ժողովին։ Որքան հաստատ որոշում մ'ըրած եմ հայ կղերականներու կեանքին չդերել, այնքան աւելի սկանջիս կուգան կը հասնին շատ մը տխուր և անպատուաբեր լուրեր, որ տխուր տպաւորութիւն մը կը թողուն մարդու վրայ։ Հարկ կը սեպեմ ամենէն ցաւալի մի լուր ամփոփել։

Երկու պանդուխտ քահանայ ունինք հոս։ Մեկը վաղուց եկած է, միւսը Ինուենգի տօնէն քանի մը շաբաթ առաջ։ Հին տէրտերը՝ հնարագէտ և շահախնդիր, Ինուենդին տունօրհնէքի համար ադքատ ընտանիքները նորեկին կը յանձնէ, իսկ հարուստ տուները իրեն կը վերապահէ։ Նորը՝ սխալմամբ հարուստներէն մեկուն տունը կ'այցելէ և հոն կը կատարէ պաշտօնը։ Սակայն այն ինչ տունէն դուրս կ'ելլէ, և ահա տէրտերը դիմացն է կ'ելլէ և զայրացկոտ դէմքով մը կը պոռայ խեղճ նորեկին։ — «Ես քեզի չըսի՞ որ հոս չի գաս։» — Պատասխանի չսպասեր ու փողոցին մէջ ծեծկռտուքի պէս բան մը կ'սկսի։ Անշահ լուրը ժողովուրդին ամեն դասերու մէջ տարածուած է հիմա։ Կարժէ, իմ կարծեօք, ի պաշտօնէ քացատրութիւն խնդրել և պէտք եղածը անօրինել։

Արդեօք քանի՞ քանի՞ հանճարով գլուխներ եկան գացին անուն մը չը ձգած, այսօր առանց յիշատակի մոռցուած են։ Ընճանօրինակ դէմքեր՝ գաւառներուն մէջ աւելի շատ կորսուած են։ Ահա այս կարգի մարդերէն պիտի սեպուէր նաև Գրիգոր Եփ. Մ. Եսայեզեան, քաղաքիս Հայկազեան-Թեան դաստատուն, եթէ նէ-ոչ-սչէ+ անունով իր մեկ գործը հրապարակ հանելու ջանքն չունենար։ Առաջին ֆրան ձեռքս անցաւ, լաւ հեղինակութիւն մը կը համարուի։ Գործն՝ իր վարժապետին անունին ձօնած է։ Խնդութեամբ յայտնելիք կը մազեմ և հեղինակ պարոնին անունը՝ կը փափաքիմ տեսնել ուրիշ շատ մը գրուածց դրոշմուած։

Մաղնիսացու առաջին հեղինակն է Եսայեզեան էֆ. հեղինակներուն երախայրիքը, կարժէ խնդակցիլ,

ԵՐՈՒԱՆԴԱՆ

ԼՐԱԲԵՐ

Այս ամառորն՝ ուրիշ տարիներու աննման, չբերաւ մեզ պաշտօնական ճառեր քաղաքական կացութեան վրայ։ Յատկապէս Իտալիա և Աւստրիա կ'յուսան որ 1894ին խաղաղութիւնն ամվրդով ալիքի մնայ։ Այս յոյսը կ'գգուանն իրաւ ամէն տէրութիւններն՝ սակայն յարաճուն սպառազինութեանց առջև միշտ դղրդալուր և երկիւղալի դիրք մը կ'բռնեն։ Նշանակելի է Ս. Պետերբուրգի պատուիրակին առ Պ. Գարնո Նախագահն ուղղած ճառն, որով կ'հաւաստէ թէ Ֆրանսայի բարօրութիւնը համայն աղգերու խաղաղութեան դրաւականն է։ Եթէ մեծ պետութիւնները չանթեր կ'դարբնեն ի նպաստ խաղաղութեան՝ բնութիւն որ անզուսպ է, նոր տարւոյն հետ սառնագին երես մը ցցուց և մրրիկներ յարոյց ծովու ու ցամաքի վրայ՝ շատ տեղեր ահագին վնասներ պատճառելով։ Փքաբեր ցուրտն դրեթէ համօրէն Եւրոպա կ'պաշարէ. ի Հռոմ անգամ՝ հազուագէպ ջրերևոյթ, առատ ձիւն կ'վազի, Սպանիա շատ մարդիկ կ'սառին, իսկ Դրիէստ կարծես մահուան սպիտակ պատանքով կ'ծածկուի։ Հեռնոս, Ակն, Էլպա գետերն սառնակոյտեր կ'թաւալեն, և Հելվետիոյ բոլոր լճակները սառոյցի միապաղաղ դաշտեր կ'դառնան. հիւսիսային Գերմանիա կառավարիներու երթևեկն պահ մը կը դադրի՝ և այս ձիւնարեր փոթորիկները, թանձր մէգն ու հովերն նաւորդներու սարսափ ու աղքատներու անհնարին տազնապ կ'պատճառեն, այնպէս որ թէ ի Լոնտոն և թէ այլուր բարեգործական ընկերութեանց հայթայթած նպաստներն անբաւական գտնվ մնայնաւոր յանձնախումբներ կ'կազմուին թշուառին և անգործին օգնութեան ձեռք կարկառելու։ ՖՐԱՆՍԱ խընդութեամբ կ'ողջունէ նոր տարին. զի Հասարակապետութիւնն օր ըստ օրէ կ'ամրանայ։ Գերակոյտական ընտրութիւններն նոթագոյն ապացոյց մ'են այս իրողութեան. վերնատրեալ հասարակապետականք 64. պահպանողականք 6. նորընտիր հասարակապետականք 23. այնպէս որ այս վերջիններն 8 նոր ամառ կ'շահին։ Աղգ. ժողովն իր առաջին նիստը կ'կազմէ և նախագահ կ'ընտրէ Պ. Շ. Տիւբուի, իսկ Գերակոյտի վերընտրեալ նախա-

գահ կ'կարգուի Պ. Շ. Լաքուր։ Ասոյինն իր նախագահական ճառն կ'արտասանէ՝ լի իմաստուն խրատներով, և գանձուց պաշտօնեայն Պ. Պուրտօ օրինագիծ մը կ'առաջարկէ որու նպատակն է ազգ. պարտուց տոկոսն որէ՝ 4 ½ %, 3 ½ % վերածել, օրինագիծ՝ որ Ֆրանսայի բարձր վարկին մէ յայտարար նշանն է և զոր ժողովը կ'քուէարկէ, և այս գործողութեամբ տարեկան 68 միլիոն Ֆրանքի խնայողութիւն մ'առաջ կ'գայ։ Սոյն որոշումը կ'հաստատուի Վերակոյսի կողմէն։ Անուանի երեսփոխան՝ Պ. Ֆլէմանօի յայտարարութեանց վրայ թէ՝ Ֆրանսայի նաւային զօրութիւնը կարծուածին չափ զօրեղ դիրք չունի և թէ անոր կազմաւորութեան մէջ զեղծումներ կան, կառավարութիւնը քննիչ յանձնախումբ մը կ'կազմէ իրաց հշգրիտ վիճակը տեղեկագրելու, և յուսալի է որ յուշեալ մոքերն անդորրէ։ Ոչ նուազ մտատանջութիւն կ'պատճառեն խռովասէր մարդոց խօլ խլըրտուքներն, զոր զսպելու համար այլ և այլ միջոցներ ի գործ կ'դրուին կառավարութեան կողմէ, զոր ժողովը միահամուռ ո-րոշեց պաշտպանել, որուն՝ որ թերևս աւելի տևէ քան իր նմանները։ Յաւտինկդըն՝ նախորդ դեսպանն Անգլիա, կ'վախճանի իր հիւանդագին վիճակն նոր հարուածներ կրելով հայրենակիցներու կողմէ. որ մերժեցին գինք ծերակոյտի անդամ ընտրել՝ իր անգլիական ծագման համար թերևս։ ԻՏԱԼԻԱ՝ բաւական տագնապալի վիճակ մը կ'անցնի թէ գանձային դժուարութեանց և թէ ներքին խռովութեանց պատճառաւ, խռովութիւններ՝ որոց կեդրոնն է Գարաթրա և Սիկիլիա, և ուր հարկահաններն՝ ինչպէս օրագիր մը կ'ակնարկէ, վէրջէն օրերը կը յիշեցնեն՝ իրենց կեղեքումներով։ Կղզին քաղաքակրթութեան կետին աստիճանը կ'գանուի, մշակական, առևտրական և տընտեսական գործերուն մէջ՝ հին դրութիւնը կ'տիրէ, այնպէս որ ագարակապաններն հապիւ իրենց աշխատութեան արդիւնքը կ'վայելեն։ Կանայք մեծ դեր ունին այս շարժումներու մէջ և կառավարութիւնն՝ հասած գանգատներուն միտ դնելով՝ ա-ներուութեանց դարման տանելու միջոցներ ձեռք կ'առնու և Լաւրիանօ զօրապետը կղզւոյն հրամանատար կ'կարգէ։ Անդլիա՝ ներքուստ և արտաքուստ վրդովալի պարագայից մէջ կ'գանուի՝ թէև իր երեսփոխաններն դեռ հանգիստ կ'վայելեն և ոսկեձառեր կ'արտասանեն, մինչդեռ Պ. Կլատսդըն ի Պիարից օդ կ'փոխէ և թղթերը կ'կազդուրէ, որպէս զի՝ եթէ ոչ իրականապէս յաւիտենական խնդրոյն՝ գանազան ընկերային բարեկարգու-

ներու պաքարը մղէ երբ խորհրդարանը բացուի Պ. Պալֆուր՝ հասարակաց յուղեալ կարծեաց թարգման կ'կանգնի ի Մանչեսթր խօսած մի մասին մէջ. Բրիտանական նաւատորմին տակրութիւնն ակնարկելով՝ կ'նշանակէ այս մասին արդի պաշտօնեութեան դանդաղութիւնն և անգլիական պետութեան անկումը կ'նշմարէ այն պարագային մէջ՝ երբ իր մարտանաւերն անկարող լինին պաշտպանել իր սահմաններն՝ որ ընդարձակ են և արտածութիւնն ու ներածութիւնը դադրին։ խորհրդարանի 49 արմատական անդամներ՝ գանձուց պաշտօնեայ՝ Սըր Վ. Հալդըրդ ի ներկայանալով կ'առաջարկեն տրոց վերանորոգման ղանազան խորհուրդներ և հանրավարական ելմտացոյց մը կազմելու պէտքը, այնպէս որ ոչ միայն վախճանմանց տրոց մասին ստիճանական բաշխում հաստատուի, այլ և եկամտի տրոց ստիճանական նուազում, և թէյի, սուրճի, քաքաօի և չոր պտուղներու վրայ դրուած մաքսային հարկերու ջնջումն։ Իսկ գաղմային դործերը շատ տեղ ձախորդ ելք մը կ'ստանան։ Վասն զի՝ ի Մադասլէնա՝ Ուիլսըն հազարապետն և իր գումարտակն դրեթէ կ'ջնջուին բնիկներու կողմէ, որոց հետ հաշտութիւն հաստատելու համար բանակցութիւն կ'սկսի։ Իսկ ամենէ մեծ հարուածը՝ յԱրևմտեան Աֆրիկէ՝ անգլիական և ֆրանսական երկու վաշտակներու կ'պատահի, որ բնիկ աստպատակներ նուաճելու մտօք դաս դաս ճամբայ կ'ելնեն երեկոյին՝ և սխալմամբ իրարու դէմ կ'յարձակին ի Վարինա. երկուստէք բաւական մարդիկ կ'սպաննուին՝ որոց մէջ կ'դանուին ֆրանսացի հրամանատարն Մարից և էլիս անգլիացի զօրապետը։ Հնդկաստանի նոր փոխարքայ Լորտ Էլճին կ'հասնի իր պաշտօնատեղին. բայց ելմտական տագնապը կ'չարունակուի։ ԳՆԵՐՄԱՆԻԱ տօնեց իր կայսեր 33 ամեայ ծննդեան տօնադարձն մեծ չքեղութեամբ և 25 ամեայ պինւորական ծառայութիւնը։ Մեծ կարևորութիւն կ'ընծայուի նաև կայսեր հաշտութեան Պիզմարգ իշխանին հետ՝ որ հիւանդութեան ժամանակ հին դինի կ'ընդունի իր վեհապետէն և անձամբ Պէրլին կ'ուղևորի իր շնորհակալութիւնն յայտնելու։ ԱՄԵՐԻԿԱ ևս ձախորդութիւններ կ'պատահին։ Շիքագոյի Ա.յմարհանդիսի Քազինոն և նուագասրահն հրոյ ճարակ կ'լինին՝ ուրիշ չէնքերու ալ վնասելով։ Հավաքի խնդիրը անյաջող ելք մը կ'ունենայ։ Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնն չյաջողիր նոյն կղզւոյն Թագուհին վերահաստատել, առաժամեայ կառավարութիւնն հրաժարելու պիտդրելով, և թէ

այս և թէ այլ անաեսական և օրէնսդրական խնդիրներ, որոց մէջ Ֆիվէնտ նախագահն դաս մը ծերակոյտի անդամոց հետ համաձիա չգտնուիր, բաւական դժգոհութիւն կ'ապատճառեն դինքն ընտրողք՝ այս է հանրապետականներու՝ շրջանակներու մէջ։

ՆՈՐ-ԴԱՐ

Այս լուրջ և օգտաշատ թերթին վաստակաւոր խմբագրապետ՝ Պ. Սպանդար Սպանդարեանի հրապարակաւոր գործունէութեան ՓԱՆԱՄԵԱԿի և իր լրագրի ՏԱՄՆԱՄԵԱԿի յոբելեանը պիտի կատարուէր անցեալ ամսոյն 30 ին։

Ուրախութեամբ ծանուցանելով այդ լուրն, տարակոյս չունինք որ Ազգին բարոյական և մտաւորական զարգացման նախանձախնդիր անհատները մասնակցեցան ի հեռուստ և ի մօտուստ այս տօնախմբութեան՝ որու առարկան է Ազգ. եկեղեցւոյ և անոր յառաջդիմութեան անձնուէր հրապարակախօս մը։

Ա Յ Լ ԵՒ Ա Յ Լ Ի

Գրէթէ ընդհանրապէս. — Տալիլ Բարիզի Ազգային Գրադարանի նշանաւոր թանգարանապետը, կ'ըսէ թէ արդի գրական գործերն ուշնչանալու սահմանուած են։ Ցրանսայի մէջ ամեն տարի հրատարակուած երկու հազարէ աւելի գրքերէն և ոչ մին պիտի մնայ քիչ մը ժամանակէ վերջը։ Թէև աժան թուղթը պատճառ է բան մ'է, բայց ասոր վրայարէն եղքէն պիտի տուժեն։ Հին թուղթերը որ քուրջերէ պատրաստուած էին, փորձով տեսնուած է, թէ հարիւր տարիներով դիմացած են, ինչպէս տան

և հինգերորդ դարու մէջ տպուած դեղեցիկ օրինակները ցոյց կ'տան, հաշուի չառնելով աւելի հին ձեռագիր գրքերը։ Մինչդեռ այժմ թուղթը ամեն տեսակ չատ կամ քիչ դիմացող իրեր կ'չինուի։ Մասնաւորապէս ինչպէս կ'ըսէ Պ. Տըւիլ, այն գրքերը, որ վայրի խուսէ չինուած թուղթի վրայ տպուած են քիչ տեսնէն կ'սկսին փտիլ։ Նախ երեսները դեղին կետերով կ'ծածկուին, որոնք ժամանակէ մ'ետք ծակերու կ'փոխուին, նոյն իսկ այս տեսակ ձեռակերտ թուղթերն յաճախ միւսներէ աւելի չեն դիմանար քիմիական նիւթերու գործածութեամբ որք կամայ կամայ կ'աչնչացնեն թուղթը։

Մօն Պլանէ դէպարթը։ — Մօն Պլանի գադաթը Պ. Ձանըն չինած է դիտարան մը որ բոլորովին փայտէ կ'բազկանայ և լեռան գլուխը ծածկող հաստատուն սառոյցներու վրայ հիմնուած է։ Նախ մտադրած էր հիմերը ժայռերու վրայ հաստատել, բայց եղած պեղումներէն հասկնալով որ սառոյցէ ծածկոյթն կարծուածէ աւելի հաստատուն է, այս որոշումը կ'յետաձգէ։ Հետևապէս իրեւ փորձ փոքրիկ չինք մը չինուեցաւ ձեան վրայ որ անցեալ ձմեռ լեռան վրայ թողուելով որ և է չարժման հետք չտեսնուեցաւ, հետևապէս որոշուեցաւ մնայուն չինքի չինուելիւն յաւագ տանիլ։ Այս չինքը ծայրահատ բուրգի մը կ'նմանի, յատակը 33ով 17 ոտք է և երկու յարկ կ'պարունակէ, ինչպէս նաև հարիւր տանիք մը, ուր վեր կ'ելնեն ոլորապտոյտ սանդղակ մը։ Պատերը, դռները և պատուհանները կրկին չինուած են ցուրտէն պաշտպանուելու համար։

Գոլ մը և Ռոշէակ մը։ — Մօտերս երիտասարդ մը դողութեան համար տասնըչորս օրուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Անգլիոյ մէջ։ Բանտարկեալը դատախազին հետ նախ մի քանի բաժակ կոնծած էր, ապա նոյն դիշերն անոր տունը մտնելով մինչ կ'պատրաստուէր դողութեան, թութակ մը՝ որ անչուշտ հանած ձայնէն կ'արթննայ, կ'պոռայ «Դու ես տէր իմ»։ Գողը իսկոյն կ'բռնէ թռչունը և վիզը կ'ոլորէ, բայց զարմանալին այն է որ ձեռբակալուած միջոցին թռչունին արեան մի քանի կաթիլներն, որ իր ձեռքին վրայ ցայտած էին, կ'վկայեն թէ ինքն է գողը և կ'փութացնեն դատապարտութեան վճիռը։

Նոտրէ-Դէ օբսերվատուար մը։ — Կ'ըսուի թէ Փրէսպի դրութեամբ, Բարիզի մէջ չինուած օդադարիկը, Ռուսիոյ պատերազմական մասնախմբին վարչուի մէջ փորձուելով գոհացուցիչ արդիւնքներ ցոյց տուած է։ Մթնոլորտային ուժին ճնշման տակ բարձ-

բացած և յաջողութեամբ հոգմին դէմ չարժած լինելով։ Ապա գանազան ուղղութեանց մէջ յառաջ երթալով կարողացած է գետինը լքնել առանց կազը պարպելու։

Վէրջիէ պրահաուրը. — Կ'ըսուի թէ մօտ օրերս փորձ մը պիտի ընէյ Վիքթօրիա մեծ պրահաւորը լրիւն հանելու, որ գէմ բըրտաւնէ բախելով Միջերկրականի մէջ սուզած է գրեթէ եօթանասուն փարսախ ջուրի տակ։ Պ. Լտուարտ Իօլն՝ այս անագին նաւը ջուրէն հանելու մտադրող ճարտարապետն՝ կ'երևի թէ չվախնար ոչ Վիքթօրիայի 14,500 թօնս մետաղէն և ոչ ալ անոր վրայ ծանրացող ջուրի խաւերէն։ Տարակոյս չկայ որ, եթէ կարողանայ սուզած նաւը բարձրացնել, թէ ինքը և թէ իր գործածած միջոցները շատ պիտի դնահատուին գանազան կառավարութեանց կողմէ

Վ. Մ.

ԼՐԱՔԱՂ

Վ.Ե. Յունգիի գահակալութենէ ի վեր՝ հանրային կրթութիւնն անհման մղում մ'առած է։ Պաշտօնական վիճակագրութիւն մը կ'հաստատէ թէ կ. Պոլսոյ մէջ միայն 28 նախակրթարան հիմնուած են, թէ տղայոց և թէ աղջկանց։ Այդ վարժարաններն կ'յաճախեն 3,730 մանչ և 1,137 աղջիկ։

Արծրունի Տ. Գէորգ քահանան, այս նշանաւոր եկեղեցականն որ իր արքակրօն վարուք, Ս. Գրոց հմտութեամբն և մանաւանդ ալնիւ և լայն գաղափարներովն պատիւ կ'բերէր Հայ եկեղեցականութեան, իր մահկանացուն կնքեց խոր ծերութեան մէջ։

Ամերիկայի հայոց նորընտիր հոգևոր հովիւ կարգուեցաւ Տէրունեան Արժ. Մաղաքիա վարդապետն։

Հայրապետական նախընծայ կոնդակն, որով Ս. Հայրապետը կ'ողջունէ բոլոր Հայ ազգն և յորդոր կ'կարդայ հաւատարիմ մնալ միշտ Հայոց Առաքելական Եկեղեցւոյն և անոր սրբազան օրինաց, արդէն ուղղուած է Ռուսաստանի ամեն վիճակներուն.

Գեր. Տ. Մակար Ե. Վարդապետան Սպահանի վանուց վանահայր և ՀԸՀակոյից քարոզիչ կարգուեր է.— Արդէն հանրածանօթ է Հայր Մակար իր գանազան գրական ընտիր երկասիրութեանց շնորհիւ՝ մեր գրասէր Հասարակութեան։

Մկրտիչ Թորոսեան Մուրատեան՝ որ վախճանեցաւ Նոր-Նախիջևան՝ տեղւոյն Ազգաստխանամ Հոգաբարձութեան մօտ 80,000 ռուբլի ապրուստիւն ունեցող տուն մը կտակեր է։

Մոսկուայի Ժամանակաւոր եղբարք՝ որ 17 հազար ռուբլի չղած կին կ՚ըմծային, Ս. կաթողիկոսի կողմէ օրհնութեան կոնդակ կ՚ընդունին։ Այդ դումարին շահովը Գևորգեան ճեմարանի շրջանաւարտ մը եւրոպա պիտի ղրկուի համալսարանական ուսմանց հետեւելու։

Շաւիղ անուն շաբաթական թերթ մը սկսած պիտի լինի հրատարակուիլ ի Թեհրան, ըստ յայտարարութեան խմբագրին, Պ. Ռեկ-Նազարեանի, և պիտի պարունակէ ազգային, գրական և քաղաքական նիւթեր։

Տեղւոյս Ազգ. Հիւանդանոցի վերաշինութեան 16րդ դարեդարձի հանդէսը տեղի ունեցաւ վայելչութեամբ յունվար ամսոյն 16ին, ի ներկայութեան բազմաթիւ ազգայնոց։ Գեր. Առաջնորդ Հայրն բանախօսութիւն մ՚ըրաւ ի պատիւ մեծանուն Սպարդալեան Հարազատաց, Յակոբ և Յովհաննէս Էֆէնտիներու, որոց անունն ամէն սիրտերու մէջ անմոռանալի պիտի մնայ իրենց օրինակելի բարերարութեանց համար. նոյնպէս Պ. Նշան Միրզա և Ս. Մեսրոպեան վարժարանի աշակերտներէն մին երախտագիտական ճառեր կարդացին։ Այս սրտաշարժ հանդէսը խոր տպաւորութիւն ըրաւ բոլոր հանդիսականաց վրայ և Գեր. Առաջնորդն օրհնելով այս ազգային բարերարներու յիշատակն և սրտագին բարեմտութիւնները ընելով Սպարդալեան գերդաստանի համար՝ փակեց հանդէսը։

Ի նուագ չքեղ էր Ս. Մեսրոպեան վարժարանի վերաշինութեան 8րդ տարեդարձի առթիւ սրդէն կատարուած հանդէսն նոյն վարժարանի մէջ՝ ի փառս Սպարդալեան Յովհաննէս Էֆէնտիի, որ կ՚փայլի ազգ. բարեբարներու մէջ իբրև ուսմանց և դիտութեանց սիրահար։

Հռիփսիմեան կրթասէր Պատ. Ընկերութեան Տնօրէն խորհուրդն իր միամեայ Տէվէ-էէն (1892 Սեպ. 1 — 1893 Օգոս. 31) Հատարակութեան ներկայացուց ամսոյս 15ին։ Սոյն Տէվէ-էէն նայելով Մոխոյ պըրուէ աշակերտներու թիւն 120է հասած է, որոց 40ն ուսելի չքաւոր մանկունք ձրիաբար կ՚կրթուին։ Ընկերութեան միամեայ եկեմտից դումարն է 46,064 ղրշ. ընթացիկ և ունի Ագգին քով պահեստի դումար մը 40,954 ղրշ. 0/0 8 տոկոսով։ Իր եկամուտն հատասարակշռելու համար Տնօրէն խորհուրդը կ՚յայտնի թէ տիպուած է ցայգ պահանդէս մը տալ յաջողութիւն կ՚մաղթենք։

Տեղեկագիր Հայ Ընթերցատան Զմիւռնիոյ։ Սոյն Հատատութեան Պատ. Տնօրէն խորհուրդն ալդ միամեայ (1893) Տէվէ-էէով կ՚յայտարարէ թէ՝ անոր զարգացման համար չէ խնայած իր անձանձիր ջանքն, և Հայ Հատարակութեան ձեռնտուութեան կարօտ է նոր մղում մը տալու Հայ Ընթերցատան։ Ըստ Տէվէ-էէի՝ միամեայ մուտքն է 12,365 ղրշ. ընթացիկ, իսկ ելքն 8,511 ղրշ. այնպէս որ պատրաստ դրամ ունի 3,853 ղրշ.։ Անտարակոյս Հայ Հատարակութիւնն առատասիրտ օժանդակութեամբ պիտի պատասխանէ Պատ. Տնօրէն խորհրդոյ կոչման։

Արեւելեան Ակումբն որոշած է չորս ընտանեկան երեկոյթ տալ, յունվար ամսոյն 15ին, 27ին, փետր. 12ին և 24ին և արդէն առաջին երկու երեկոյթներն տեղի ունեցած են։

Հ.

երէն լեզուի, յորում պարզուած են մանրիկներու դերն և զօրութիւնն, անգլ. հնչման և ընչաերու մասնաւոր կանոններն, համառօտագրութիւնք որ յոյժ գործածելի են լեզուին մէջ. 4. Այլ և այլ նշանք, հնչումներն, «մեծ խնամով հայատառ»։

Ամբողջ գործը «փոխանակ 35ի» որ խոստացուած էր՝ 40 թերթ պիտի լինի։ Բաժանորդագրին 15 անգլին պարզ կազմ՝ 30 դրշ. լաթ. 35. 40. և 8 ֆրանք, յետ լրանալոյ գինը պիտի ըլլայ՝ 40. 45, և 50։

Փափաքողք պարտին դիմել Հրատարակչին Ջ. Թորոսեան գրավաճառ Պօլիս, Պահճէ-Գաբու նոր բոստին դէմ թիւ 4. ուր է «միսկ» հիդրոնատեղին գործոյս։ Ա. թերթին նմուշը ձրի կը տրուի դրատուներն։ Գինքն Ա. մասը, կէսը (20 թերթ) թղթակազմ կը տրուի բաժանորդաց։ Հրատարակուած է 3րդ թերթը և կը մնայ միայն 6 թերթ։

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

Ամսաթերթ, ԾԲ. տարի։ Բաժ. 10 ֆր. Վ. Հնեւիկ Ս. Ղազար։

—

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

Ը. տարի։ Տարեկան 10 ֆր. Վ. Հննա Մխիթարեան տպարանն։

—

Ա. Ղ Բ Ի Ւ Ր

Պատկերազարդ, Ամսաթերթ ԻԲ տարի։ բաժ. 3 րուբլի։ Արտասահման 4 րուբլի։ Թիֆլիզ Խմբագրութիւն Աղբիւրի։

—

Ա Ր Ա Ք Ս

Պատկերազարդ, Վ. հայամեայ, Ը տարի, բաժ. 3 րուբլի։ Բնթերցպուրկ, Սիմոն Գուլամիրեանց, Սթրէլինայա փողոց, տուն թիւ 4, յարկ թիւ 15

—

Ն Ո Ր – Դ Ա Ր

Օգոստոս, ԺԱ տարի, բաժ. 10 րուբլի։ Սպասող ար Սպանդարեանց, Թիֆլիզ։

ՏԱՐԱԶ

Պատկերազարդ, Շաբաթաթերթ։ Ե տարի բաժ. 6 րուբլի, Արտասահման 7 րուբլի։ Թիֆլիզ, Խմբագր. Տարազի։

—

ՄՈՒՐՃ

Ամսագիր Զ տարի բաժ. 10 րուբլի։ Թիֆլիզ, Խմբագրութիւն Մուրճի։

—

ԱՐԵՒԵԼՔ

Օրագիր, ԺԱ տարի։ Բաժ. 450 արծ. դրշ. Օտար երկիրներու 200.— Կ. Պոլիս, Կալաթա, Խմբ. Արեւելքի։

—

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Օրագիր, ԻԸ տարի։ Բաժ. 300 Թիւի համար 75.— դաւառներու 400 դրշ Կ. Պոլիս, Կալաթա։

—

ՃԷՐԻՏԼԻ ՇԱՐԳԻՑԻ

Օրագիր, Հայատառ Տաճկաբարբառ. Ժ. տարի։ Բաժ. 440.— ուրիշ տեղեր 200 դրշ. Կ. Պոլիս, Տիդրան Ճիվելեկեան, Պալը - Ալի Ճատաէսի Թիւ 20

—

ՓՈՒՆՋ

Շաբաթաթերթ։ Բաժ. 2 1/2 արծ. մէջիտ։ Կ. Պոլիս Խմբ. Փունջի։

—

ԾԱՂԻԿ

Շաբաթաթերթ, Բաժ. 50 դրշ. Կ. Պոլիս, Յ. Բալադաշեան։

ՄԵՋՄՈՒԱՅՔ ԱԽՊԱՐ

Օրաթերթ ժ. տարի։ Բաժ. 120 զրշ. 65 մեծ փողոց Բերայի, կ. Պոլիս։

—

ՊԱՏԿԵՐ

Կիսամեայ։ Բաժ. 50 դահեկան, Եկեղ. սոքաք Բերա, կ. Պոլիս։

ՏՊԱԳՐԱՏՈՒՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ

Այն Տպագրատան մէջ կը տպուին զանազան գրութիւններ, գիրք, տետրակագիր, հաշուեգիր, տոմսակներ և այլն և այլն։

Այնպիսի գործեր տպել տալու պէտք ունեցող ազգայինք կը հրաւիրուին դիմել Մամուլեան Տպագրատունն և անտարակոյս գոհ պիտի ըլլան թէ տպագրութեան մաքրութեան և կանոնաւորութեան, թէ թղթի ընտրութեան և գիներու աննման չափաւորութեան մասին։

Մամուլեան Տպագրատունն կը գտնուի Ս. Մեսրոպեան վարժարանի կից։

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

Մ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ

	Դահեկան	արծաթ
Ջաւիկ (Վօլթէր)	5	
Ֆիլտին (ապառաժ)		
Միքրօ-Մեգաս, ժան և Փօլէն, Ձերմակ ու Սև (Վօլթէր)	4	
Վերթէր (Կյօթէ)	8	
Մենաստանի աղօրին (Տ. Պոռն)	3	
Ցեվիլյի սափրիչը (Պոմարշէ)	3	
Գաղանիք Բարիզի (Էօժէն Սիւ) 8 հատոր	96	50
Հազար ու մէկ գիշերներ 6 »	74	50
Երեք Հրացանակիրք (Ա. Տիւմա) 3 »	36	
Քսան տարի ետք » » 4 »	46	50
Պրաժլօն դերկոմս » » 12 »	115	
Ամօրի » »	16	50
Իվանօէ (Վ. Սքօթ) 3 հատոր	29	
Անիծեալն (*** Աբբայ) 4 հատոր	38	25
Ամուրիի մը երազները (Իք. Մարվէլ)	6	50
Աչխարհի չրջանն ութսուն օրուան մէջ (Ժ. Վերն)	12	75
Խորհրդաւոր կղզի (Ժ. Վերն) 3 հատոր	28	
Մանկտիք (Շանֆլէօրի)	9	25
Ութերեսանի մը յիշատակը	8	
Համառօտ պատմ. Բնական դիտութեան (Ա. Պրքէյ)	10	
Մանր վէպեր ու դասեր տղոց համար (ապառաժ)		
Բանալի հայերէն շարադրութեան Բ. փէպ	3	
Գիտելիք ու պարտիք տղոց Դ. փէպ	5	
Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ Մաս Ա.	5	
» » » » Բ.		
» » » Հատոր Բ.		
Առաջին Ընթերցարան	2	
Երկրորդ ընթերցարան Ե. փէպ	2	50
Տունէն դուրս Թոփերթաճաղ	5	
Իրաւանութիւն Բ. փէպ	5	
Առողջաբանութիւն աղջկանց համար	5	
Արևելեան Մամուլ 23 տարուան (1871–1893)	1242	
Կատակի երգը (Օնէ)	5	
Ներուզակ (Փորտլէն)	3	

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Իզմիրի համար տարեկան արժ. մէճ.	3 1/2
» » վեցամսեայ	2
Կ. Պոլսոյ և այլ երկիրներու համար տարեկ.	4
վեցամսեայ	2 1/2
Աղէք. վարժապետներու համար Իզմիր տարեկ.	2 1/2
դուրսերու համար »	3

ԿԱՆԽԻԿ ՀԱՐԻՒԵ

Ա. Մամուլ կ'հրատարակէ նաև Թանուցոյցներ չափաւոր պայմաններով։

Ո և է նամակ, յօդուած ու գրուած ուղղեալ առ խմբագրութիւն ետ չեն դարձուիր։

Թէև Ա. Մամուլ ունի յատուկ գործակալները ի Կ. Պոլիս

Մեծ. Նշան Պէրպէրեան
61 Եուէն Ջապրէէ Ճատթեսի,
և
Մեծ. Յ. Յաննէսեան
Հեպլէի խան — Կալաթա

որոյ միջոցաւ կարելի է բաժանորդ գրուիլ և թերթերն ստանալ, սակայն այն բաժանորդներն որ կ'փափաքին ուղղակի ընդունիլ իրենց թերթերն կարող են դիմել առ խմբագրութիւնս իրենց հասցէն որոշակի նշանակելով և միանդամայն տարեդլինն՝ Օսմանեան թղթադրոշմ ուղարկելով։

Մեր հասցէն,

Խմբագրութիւն ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄԼՈՑ — Իզմիր
Rédaction d'ARÉVÉLIAN MAMOUL —Smyrne.